

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Juraj Šefčík

**Princip společné, ale diferencované odpovědnosti
a jeho zakotvení v mezinárodním právu životního
prostředí**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolína Žáková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 23. 08. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 23.8.2010

Juraj Šefčík

Poděkování

Rád bych tímto upřímně poděkoval vedoucí mé diplomové práce slečně JUDr. Karolíně Žákovské, Ph.D. za podnětné připomínky, bezbřehou ochotu a trpělivost a velice užitečné odborné rady bez nichž by šlo mou práci jen stěží dokončit.

Obsah

Úvod.....	6
Kapitola I. Diferenciace v mezinárodním právu.....	9
Oddíl 1. Svrchovaná rovnost států a diferenciace.....	9
Oddíl 2. Nový mezinárodní ekonomický řád.....	10
Oddíl 3. Diferenciace ve prospěch rozvojových zemí.....	13
3.1 Mezinárodní ochrana lidských práv.....	13
3.2. Mezinárodní ekonomické právo – GATT a WTO systém.....	13
Oddíl 4. Diferenciace ve prospěch rozvinutých zemí.....	14
4.1. Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení.....	14
4.2. Právní úprava mezinárodních institucí.....	15
Kapitola II. Nový mezinárodní ekologický řád - vznik a vývoj principu společné, ale diferencované odpovědnosti.....	16
Oddíl 1. Konference OSN o životním prostředí člověka 1972.....	16
Oddíl 2. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji 1992.....	18
Oddíl 3. Světový summit o trvale udržitelném rozvoji 2002.....	21
Kapitola III. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti.....	24
Oddíl 1. Společná odpovědnost.....	24
Oddíl 2. Diferencovaná odpovědnost.....	30
2.1. Diferencovaná odpovědnost založená na podílu na degradaci životního prostředí.....	30
2.2. Diferencovaná odpovědnost založená na rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření.....	34
Oddíl 3. Právní status principu společné, ale diferencované odpovědnosti.....	35
Oddíl 4. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti a trvale udržitelný rozvoj	37
Kapitola IV. Kategorie diferencovaného zacházení v úmluvách mezinárodního práva životního prostředí.....	42
Oddíl 1. Ustanovení rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy.....	43

Oddíl 2. Ustanovení rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k implementaci obsahu smlouvy.....	44
2.1. Pozdější požadavek souladu s obsahem smlouvy ve prospěch ROZ.....	44
2.2. Možnost užít pozdější výchozí rok	45
2.3. Pozdější podávání zpráv o provádění závazků ve prospěch ROZ	46
2.4. Mírný přístup v případě nesouladu s ustanoveními smlouvy	46
Oddíl 3. Ustanovení o poskytnutí pomoci	48
3.1. Finanční pomoc.....	48
3.2. Transfer technologií.....	51
3.3. Budování kapacit	53
3.4. Další formy pomoci	54
Závěr	55
Seznam použitých zkratk	62
Seznam použité literatury	64
Summary	70
Klíčová slova	72

Úvod

Ochrana životního prostředí se stala v posledních desetiletích jedním z hlavních úkolů mezinárodního společenství. Problémy jako změna klimatu a s tím spojené globální oteplování a růst hladin oceánů, ztráta biologické rozmanitosti, ztenčování ozónové vrstvy Země nebo desertifikace vedly ke zvýšené mezinárodní pozornosti a uvědomění si rizik, která přinesla moderní doba a kterým naše planeta, potažmo celé lidstvo, čelí. Důležité je zejména poznání, že tyto globální problémy nelze efektivně řešit na národní či regionální úrovni, ale pouze na mezinárodní úrovni za účasti prakticky všech členů mezinárodního společenství. Lze tvrdit, že toto vědomí nutnosti „globální akce“ je všeobecně uznávané všemi členy mezinárodního společenství. V čem se však jednotlivé státy liší, je představa, v jaké konkrétní podobě by se mělo těmto globálním problémům čelit, zejména s ohledem na míru účasti jednotlivých aktérů na této akci. Tato nejednotnost v otázkách ochrany životního prostředí je na mezinárodní úrovni v podstatě charakterizována rozdělením států na státy rozvojové a rozvinuté, či jinak řečeno na státy Severu a Jihu. I přes určité zjednodušení je toto členění zásadní pro pochopení vývoje a podoby celého mezinárodního práva životního prostředí a je stěžejní i pro chápání principu společné, ale diferencované odpovědnosti, jenž je ústředním tématem této práce.

Ačkoliv z hlediska mezinárodního práva jsou státy v rovném postavení, fakticky tomu tak není. Státy se liší v mnoha ohledech, z nichž z našeho pohledu nejvýznamnější je stupeň ekonomické vyspělosti. Řada států nedisponuje potřebnými materiálními zdroji na to, aby mohly společně s ostatními čelit globálním ekologickým hrozbám. Pro tyto rozvojové země nepředstavuje, na rozdíl od zemí rozvinutých, ochrana životního prostředí prioritu, tou je pro ně především vymýcení chudoby. Avšak jejich participace na multilaterálních úmluvách, které se zabývají řešením výše zmíněných globálních ekologických problémů, je nezbytným předpokladem jejich úspěchu. Zde bezpochyby platí, že čím universálnější je participace, tím vyšší je pravděpodobnost úspěchu těchto úmluv. Hlavním nástrojem, jehož úkolem je zajistit universální participaci na těchto úmluvách, je diferenciací mezi jednotlivými smluvními stranami v tom smyslu, že určitým smluvním stranám je poskytováno výhodnější postavení než jiným. A právě

tato diferenciacie je spolu s vedomím globálnej povahy určitých problémů životního prostředí obsahem principu společné, ale diferencované odpovědnosti.

Přestože je princip společné, ale diferencované odpovědnosti a vůbec diferenciacie nejen v mezinárodním právu životního prostředí, ale v mezinárodním právu obecně, dle mého názoru významným fenoménem, je mu v české právní literatuře zatím věnováno pohříchu málo prostoru. Cílem této práce je alespoň v minimální míře přispět k zaplnění této mezery. K tomuto úkolu samozřejmě přistupuji s vedomím, že v takto stručné formě je postižení všech aspektů principu společné, ale diferencované odpovědnosti nemožné. Proto tato práce nemá představovat vyčerpávající studii problematiky, ale spíše všeobecný úvod a zdůraznění nejvýraznějších rysů principu.

Po formální stránce je práce rozdělena do čtyř obsahově na sebe navazujících kapitol. První kapitola se zabývá diferenciací v mezinárodním právu obecně, zejména zkoumá slučitelnost zásady svrchované rovnosti s rozdílným zacházením, dále se věnuje Novému mezinárodnímu ekonomickému řádu jakožto prvnímu zásadnímu pokusu prosadit komplexní diferenciaci v jedné sféře mezinárodních vztahů. V neposlední řadě se zaměřuje na diferenciaci tak, jak se v současné době uplatňuje v některých odvětvích mezinárodního práva, a to jak ve prospěch rozvojových, tak i rozvinutých zemí.

Ve druhé kapitole je popsán a analyzován vývoj mezinárodního práva životního prostředí, který vedl ke vzniku principu společné, ale diferencované odpovědnosti od položení jeho základů na Konferenci o životním prostředí člověka v roce 1972 ve Stockholmu, přes jeho formální ustavení na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v roce 1992 v Rio de Janeiru, až po jeho potvrzení a posílení jeho role na Světovém summitu o trvale udržitelném rozvoji, který se konal v roce 2002 v jihoafrickém Johannesburgu.

Třetí kapitola je věnována podrobnější analýze principu, respektive jeho dvěma složkám – společné odpovědnosti a diferencované odpovědnosti. Tyto konstitutivní elementy jsou v této části práce zkoumány izolovaně, což odpovídá i jejich rozdílnému původu, celkovému charakteru a roli, kterou v rámci principu plní. Dále je zde rozebrána právní

povaha principu společné, ale diferencované odpovědnosti a posléze také jeho vztah ke konceptu trvale udržitelného rozvoje.

Poslední, čtvrtá kapitola zkoumá jednotlivé kategorie diferencovaného zacházení v multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí. Jedná se o normy zakotvující dvojité standardy ve prospěch rozvojových zemí, jmenovitě normy rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy a normy rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k implementaci obsahu smlouvy. Druhou velkou kategorií diferencovaného zacházení představují normy poskytující pomoc rozvojovým zemím, zejména v podobě finanční pomoci (včetně multilaterálních fondů) a převodu technologií.

Jak již bylo řečeno, daná problematika nebyla ekvivalentně zpracována v české právní literatuře, proto mým prakticky jediným zdrojem byla zahraniční odborná literatura, a to konkrétně v anglickém jazyce. Jednalo se zejména o dvě monografie věnované principu společné, ale diferencované odpovědnosti, respektive diferenciaci v mezinárodním právu životního prostředí. O nic méně významným zdrojem, z něhož jsem čerpal, byla originální znění smluv a jiných mezinárodněprávních dokumentů, taktéž povětšinou v anglickém jazyce. Z tohoto důvodu nabízím v případě odborných výrazů jejich originální znění připojené v závorce za český překlad přímo v textu. Pokud se jedná o originální znění podstatných ustanovení mezinárodněprávních dokumentů, ta uvádím v poznámkách pod čarou.

Základní metodou použitou v této práci je metoda analytická. Analýza příslušných ustanovení mezinárodněprávních instrumentů se uplatňuje zejména v kapitole čtvrté zabývající se kategoriemi diferencovaného zacházení v multilaterálních environmentálních úmluvách, ale i jinde. Kapitola druhá zabývající se vznikem a vývojem principu společné, ale diferencované odpovědnosti užívá zejména metodu historickou. Dále se zde uplatňuje i metoda logická, jazyková a komparativní.

Kapitola I. Diferenciace v mezinárodním právu

Oddíl 1. Svrchovaná rovnost států a diferenciace

Základní zásadou mezinárodního práva, na níž jsou založeny vzájemné vztahy mezi státy a která řídí jejich spolupráci, je zásada svrchované rovnosti. Ta zahrnuje mj. princip reciprocity a obdobná práva a povinnosti přiznané státům.¹ Také OSN je výslovně „založena na zásadě svrchované rovnosti všech svých členů.“² Nabízí se tedy otázka, zda diferenciace v mezinárodním právu není v přímém rozporu se zásadou svrchované rovnosti. „Avšak je to právě výkon těchto stejných svrchovaných práv mezi fakticky nerovnými státy, který vede k jejich různým právům a povinnostem.“³ Jinak řečeno, ze zásady svrchované rovnosti vyplývá, že konsensus je tou základní právní skutečností, na níž jsou vystavěny vztahy mezi státy. Proto není v rozporu s touto doktrínou, pokud stát dobrovolně uzavře mezinárodní smlouvu, jež poskytne zvláštní výhody jinému státu. Naopak lze říci, že toto jednání je přímo projevem svrchované rovnosti daného státu.

Nicméně tento pohled je v mezinárodním právu poměrně nový. Tradiční chápání svrchované rovnosti znamenalo, že bez ohledu na svou velikost, bohatství, demografické či přírodní podmínky, měly státy stejná práva a povinnosti. Postupem doby bylo však stále častěji poukazováno na skutečnost, že tato zásada nereflektuje faktickou nerovnost států a její aplikace vede často k nespravedlivým důsledkům. To vedlo k volání po diferenciaci založené na určitých objektivních kritériích, která by se tyto nerovnosti snažila kompenzovat.

Podle Honkonena toto úsilí o dosažení určité materiální rovnosti je vítanou protiváhou principu svrchované rovnosti.⁴ Avšak, jak již bylo výše uvedeno, „svrchovaná rovnost

¹ Viz Deklarace VS OSN 2625/XXV/1970 o mírových, přátelských vztazích a spolupráci mezi všemi státy.

² Charta OSN, čl.2 (1).

³ Rajamani L.: Differential treatment in international environmental law. New York: Oxford University Press, 2006, s.2.

⁴ Honkonen T.: The Common but Differentiated Responsibility Principle in Multilateral Environmental Agreements: Regulatory and Policy Aspects. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2009, s.36

neznamená rovnost v právech a povinnostech podle mezinárodního práva.“⁵ Tato citace názorně ilustruje výrazný posun ve vnímání této doktríny.

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti (*principle of common but differentiated responsibilities*, princip CBDR) tedy není v rozporu se zásadou svrchované rovnosti. V souladu s ní je projevem snahy zavést do mezistátních vztahů v oblasti mezinárodního práva životního prostředí ekvitu, a tím kompenzovat existující faktické nerovnosti mezi státy.

Oddíl 2. Nový mezinárodní ekonomický řád

Ačkoliv historie principu CBDR začala v podstatě ve stejné době jako vznik mezinárodního práva životního prostředí, tedy v 70. letech 20. století, dějiny diferenciací v mezinárodním právu jsou podstatně delší. Již Versailleská smlouva přijatá Společností Národů v roce 1919 říká: „...rozdíly podnebí, mravů, zvyklostí, hospodářské vhodnosti a tradice průmyslové činí úlohu, dosíci přímo naprosté jednotnosti v pracovních podmínkách, obtížnou. Jsouce však přesvědčeny, že práce nesmí býti pokládána prostě za předmět obchodu, mají za to, že jsou cesty a zásady směřující k úpravě podmínek pracovních, jež by se každý průmyslový celek měl snažiti uvést v život do té míry, do které by to jeho zvláštní poměry připouštěly.“⁶ Dále je stanoveno, že Shromáždění, jakožto nejvyšší orgán Organizace práce, která byla touto úmluvou zřízena, má při vydávání doporučení či návrhů smluv „míti zřetel na země, v nichž podnebí, nedokonalý vývoj průmyslové organizace neb jiné zvláštní okolnosti utvářejí podstatně odchylné podmínky průmyslu, a má navrhnouti takové modifikace, jež pokládá za potřebné, aby se vyhovělo zvláštním podmínkám oněch zemí.“⁷

Později nalezneme diferenciaci v systému OSN, kde se vyskytuje například v její organizační struktuře nebo ve výši příspěvků jednotlivých členů do jejího rozpočtu (blíže viz. kapitola „Diferenciacie ve prospěch rozvinutých zemí“).

⁵ Ibid., s.36.

⁶ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919, čl.427.

⁷ Ibid., čl.405.

Princip CBDR vychází z širšího principu diferenciacie mezi státy v mezinárodních vztazích, jehož kořeny sahají do 60. a 70. let 20. století a jsou spojeny se vznikem a vývojem mezinárodního práva rozvoje (*International Development Law / Droit International du développement*) a s voláním rozvojových zemí po novém uspořádání ekonomických vztahů mezi státy, po tzv. Novém mezinárodním ekonomickém řádu (*New International Economic Order*, NMEŘ). Mezinárodní právo rozvoje bylo koncipováno spíše jako nový přístup k celému systému práva než jako nové odvětví mezinárodního práva. Jádrem tohoto nového přístupu bylo zpochybnění klasického pojetí svrchované rovnosti států a snaha o opuštění principu reciprocity v mezinárodních vztazích.

Podstatou NMEŘ byly požadavky rozvojových zemí na spravedlivější rozdělení zdrojů a bohatství planety. Mezinárodní vztahy měly být reformovány tak, aby kompenzovaly rozvojovým zemím (ROZ) křivdy, jež na nich spáchaly rozvinuté země (RIZ) v době koloniální éry, a také zisky, které tyto státy na jejich úkor v té době nespravedlivě nabyly. Podle některých autorů snahy o ustavení NMEŘ představovaly pokračování procesu dekolonizace v ekonomické sféře, negaci dominance RIZ a neokolonialismu v ekonomických vztazích.⁸

Dalším argumentem pro ustavení NMEŘ bylo vytvoření spravedlivějšího systému mezinárodních vztahů v ekonomické sféře, který by reflektoval také zájmy ROZ. Ty byly podle nich v současném systému opomíjeny, neboť byl vytvořen RIZ tak, aby odpovídal jejich zájmům. Častý byl také argument, podle něhož mají všichni lidé právo na uspokojování svých základních potřeb a ti, kteří dosáhnou tohoto cíle, jsou poté morálně povinni pomáhat ostatním docílit téhož.⁹

Tlak ze strany ROZ vedl v roce 1974 Valné shromáždění OSN k přijetí Deklarace o ustavení NMEŘ.¹⁰ Ale vůbec nejvýznamnější dokument, jehož přijetí bylo výsledkem

⁸ Honkonen T., op. cit., s.40.

⁹ Ibid., s.40.

¹⁰ UNGA Res.1710 „Declaration on the Establishment of New International Economic Order“ (1974). Viz také Res.3202 „Programme of Action on the Establishment of New International Economic Order“ (1974).

snah ROZ, byla Charta ekonomických práv a povinností států.¹¹ Podle ní „mezinárodní spolupráce na poli rozvoje je společným cílem a povinností všech států.“¹² Charta dále stanoví, že ROZ by mělo být poskytnuto „přednostní, nerekiproční a nediskriminační zacházení v těch oblastech mezinárodní ekonomické spolupráce, kde je to vhodné.“¹³ Z našeho pohledu je významné také ustanovení, dle něhož „ochrana, zachování a zlepšení životního prostředí pro současné a budoucí generace je odpovědností všech států.“¹⁴

Na Chartu ekonomických práv a povinností států navázala Rezoluce o rozvoji a mezinárodní ekonomické spolupráci, přijatá o rok později v roce 1975.¹⁵ Ta zdůrazňovala nutnost odstranění nerovností mezi státy a zrychlení vývoje ROZ. K tomuto účelu mělo sloužit i poskytnutí dodatečných finančních prostředků, které by sloužily „k implementaci dlouhodobých programů ekonomického a sociálního rozvoje.“¹⁶ Tato finanční pomoc měla být zásadně nepodmíněná, tedy neměla být v žádném případě vázána na splnění jakýchkoliv podmínek ze strany ROZ.

NMEŘ však nebyl nikdy formálně ustaven a ROZ se postupně vzdaly svých požadavků. RIZ nepřipustily, aby principy obsažené ve výše zmíněných *soft-law* dokumentech byly zakotveny v podobě *hard-law*. Přesto však tyto rezoluce měly významný vliv na další vývoj mezinárodněprávních vztahů mezi státy a na podobu dialogu mezi RIZ a ROZ, kdy pojmy rovnosti a spravedlnosti se staly jeho samozřejmou součástí.

Ochrana životního prostředí nebyla v popředí zájmu NMEŘ, jelikož byla považována jak RIZ, tak ROZ v souvislosti s otázkami ekonomického a sociálního rozvoje za marginální. Současné chápání vzájemné podmíněnosti a provázanosti těchto tří témat v konceptu trvale udržitelného rozvoje ještě evidentně nebylo známo. Je proto svým způsobem paradoxní, že NMEŘ přispěl významně k rozvoji mezinárodního práva životního prostředí – položil základy, na nichž později vznikl princip CBDR.

¹¹ UNGA Res.3281 „Charter of Economic Rights and Duties of States“ (1974).

¹² Ibid., čl.17.

¹³ Ibid., čl.19.

¹⁴ Ibid., čl.18.

¹⁵ UNGA Res.3362 „Development of International Economic Cooperation“ (1975).

¹⁶ Ibid., část 2., odst.1.

Oddíl 3. Diferenciace ve prospěch rozvojových zemí

3.1 Mezinárodní ochrana lidských práv

„Aréna lidských práv, kde vládne pojem univerzality, se zdá k diferenciaci na první pohled nehostinná.“¹⁷ Avšak vzhledem ke skutečnosti, že mezinárodní smlouvy o lidských právech zřídka obsahují omezení či zákaz výhrad, státy mají poměrně širokou možnost přizpůsobit si příslušnou smlouvu dle svých požadavků, a tím dosáhnout jednostranné diferenciaci. Implicitní diferenciatní normy jsou obsaženy v některých lidskoprávních úmluvách, zejména těch zabývajících se ekonomickými, sociálními a kulturními právy. Podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech se státy „zavazují podniknout při maximálním využití svých zdrojů kroky k dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto Paktu.“¹⁸ Vzhledem k podmíněnosti těchto kroků materiální vyspělostí států je zřejmé, že se opatření přijatá jednotlivými zeměmi budou výrazně lišit.

3.2. Mezinárodní ekonomické právo – GATT a WTO systém

Jedním ze základních principů, jimiž se řídí celý systém Všeobecné dohody o clech a obchodu / Světové obchodní organizace (GATT/WTO), je zásada nediskriminace neboli princip doložky nejvyšších výhod. Ta spočívá v tom, že jakákoliv obchodní výhoda přiznaná jednomu členovi WTO musí být okamžitě a bezpodmínečně přiznána i všem ostatním členům.¹⁹ To znamená, že všem členům WTO by mělo být poskytováno stejné zacházení, což je v přímém rozporu se zásadou diferenciaci. Postupem času byly snahy rozvojových zemí o korekci jejich znevýhodněného postavení vyslyšeny. V roce 1979 bylo smluvními stranami přijato Rozhodnutí o rozdílném a příznivějším zacházení, reciprocitě a větší participaci rozvojových zemí, které je součástí GATT 1994.²⁰ Podle jeho prvního odstavce „bez ohledu na ustanovení článku 1 GATT, mohou smluvní

¹⁷ Rajamani L., op. cit., s.20

¹⁸ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl.2(1).

¹⁹ Všeobecná dohoda o clech a obchodu 1947, čl.1(1).

²⁰ *Decision on Differential and More Favourable Treatment, Reciprocity and Fuller Participation of Developing Countries.*

strany poskytnout rozdílné a příznivější zacházení rozvojovým zemím, aniž by stejné zacházení poskytly ostatním smluvním stranám.²¹

Oddíl 4. Diferenciace ve prospěch rozvinutých zemí

4.1. Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení

Mezi nejvýznamnější smlouvy v oblasti práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení patří Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968 (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*, NPT) a Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek z roku 1996 (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*, CTBT). Obě tyto smlouvy jsou kontroverzní z důvodu diferenciace mezi smluvními stranami, které obsahují. NPT rozděluje státy do dvou kategorií – na jaderné státy a nejaderné státy, přičemž oběma kategoriím ukládá rozdílné povinnosti. Podle čl. 1 „každá smluvní strana vlastníci jaderné zbraně se zavazuje nepředávat přímo ani nepřímo komukoliv jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení...“, naproti tomu „každá smluvní strana nevlastníci jaderné zbraně se zavazuje nepřijímat přímo či nepřímo od kohokoliv jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení...“²² Není proto překvapivé, že země spadající do skupiny nejaderných států mají velké výhrady vůči tomuto členění a jeho důsledkům a některé z nich proto odmítly ke smlouvě přistoupit a je o nich známo, že vlastní jaderné zbraně.²³

„CTBT nerozděluje smluvní strany do kategorií, avšak podle některých států obsahuje rozdílné zacházení, protože zakazuje některým státům nabývat technologií, které jiné státy mohou vlastnit.“²⁴ Z tohoto důvodu byla smlouva značně kritizována a tři ze čtyřiceti čtyř zemí, jež jsou uvedeny v Příloze II. a jejichž souhlas je nezbytný pro její účinnost, ji dokonce odmítly podepsat.²⁵

²¹ „Notwithstanding the provisions of Article I of the General Agreement, contracting parties may accord differential and more favourable treatment to developing countries, without according such treatment to other contracting parties.

²² Smlouva o nešíření jaderných zbraní, čl. 1. a 2.

²³ Jedná se o Indii, Pákistán, KLRD a Izrael.

²⁴ Rajamani L., op. cit., s.35.

²⁵ Indie, Pákistán a KLRD.

4.2. Právní úprava mezinárodních institucí

I přes formální rovnost států v oblasti mezinárodního institucionálního práva vyskytuje se i zde rozdílné zacházení, které reaguje na existující nerovnosti mezi státy, jako je například rozdílná politická moc či ekonomická síla. Rozdílné zacházení v mezinárodním institucionálním právu může být klasifikováno do několika skupin: rozdílná způsobilost ke členství, rozdílný význam členství, rozdílná výše nákladů členství a rozdílné donucení.²⁶

Ačkoliv je OSN „založena na zásadě svrchované rovnosti všech svých členů“, tato rovnost je v zásadě jen teoretická. Nejlepším příkladem je Rada bezpečnosti jakožto nejvýznamnější orgán OSN, který nese „základní odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.“²⁷ Rada má patnáct členů, pět stálých (USA, Velkou Británii, Francii, Čínu a Rusko) a deset nestálých členů, při jejichž volbě se přihlíží jednak k tomu, jak přispívají k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, jednak ke spravedlivému zeměpisnému rozdělení. Problém z hlediska rovnosti představuje kategorie stálých členů, jelikož ti mají, vzhledem k právu veta, kterým disponují, na rozhodování Rady bezprecedentní vliv. Omezený přístup některých států do řídicích orgánů organizací, jichž jsou členy, zavádí i mnoho dalších úmluv. To má pochopitelně negativní vliv na jejich účast na rozhodovacích procesech. Jedná se například o úmluvu zakládající Mezinárodní organizaci práce, Mezinárodní měnový fond či Mezinárodní organizaci pro civilní letectví.²⁸

²⁶ Srovnej s Rajamani L., op. cit., s.38.

²⁷ Charta OSN, čl.24 (1).

²⁸ Viz Rajamani L., op. cit., s.39-40.

Kapitola II. Nový mezinárodní ekologický řád - vznik a vývoj principu společné, ale diferencované odpovědnosti

Dějiny principu CBDR začaly zhruba ve stejné době jako dějiny moderní podoby mezinárodního práva životního prostředí, tedy v 70. letech 20. století. Významné mezníky představovaly konference ve Stockholmu v roce 1972, Rio de Janeiru v roce 1992 a Johannesburgu v roce 2002. V této části své práce se zabývám vznikem principu CBDR a jeho postupným vývojem. Koncepty „společné dědictví lidstva“ a „společný zájem lidstva“, které mají z historického hlediska také významnou úlohu, jsou rozebrány v následující části, v kapitole zabývající se „společným“ elementem principu CBDR.

Oddíl 1. Konference OSN o životním prostředí člověka 1972

Konference OSN o životním prostředí člověka, která se konala v roce 1972 ve Stockholmu (Stockholmská konference), bývá považována za počátek moderní podoby mezinárodního práva životního prostředí.²⁹ Tato konference položila také základ pro vznik principu CBDR. Celá konference byla charakterizována značně rozdílnými postoji ROZ a RIZ. Prioritu pro ROZ představovaly, a to zejména pod vlivem NMEŘ, otázky jejich ekonomického rozvoje a environmentální problematiku považovaly za okrajovou záležitost, kterou by se měly zabývat RIZ. Ty naopak pod tlakem vědeckých důkazů o stále se zhoršujícím globálním životním prostředí kladly důraz právě na otázky životního prostředí, o jehož zlepšení a nápravu by měly usilovat všechny státy světa. Výsledkem konference proto nebyly žádné konkrétní právně závazné kroky k zastavení environmentální degradace, avšak konference přesto byla pro další vývoj mezinárodního práva životního prostředí velice významná.³⁰ Byla to zejména Deklarace o životním prostředí člověka (Stockholmská deklarace), která se i přes svůj právně nezávazný charakter stala východiskem pro další rozvoj tohoto odvětví a to především

²⁹ UN Conference on the Human Environment, Stockholm, 5.-16.6.1972.

³⁰ Výsledkem Stockholmské konference bylo přijetí tří nezávazných právních dokumentů – Deklarace o životním prostředí člověka (Stockholmská deklarace), Akčního plánu a Rezoluce o institucionálních a finančních ujednáních.

pro svůj katalog principů, které byly později potvrzeny a podrobněji rozpracovány v Deklaraci o životním prostředí a rozvoji (Deklarace z Ria) a dnes jsou obecně považovány za nedílnou součást mezinárodního práva životního prostředí.

Neshody RIZ a ROZ byly vyřešeny kompromisem – uznáním, že ochrana životního prostředí není nutně neslučitelná s ekonomickým rozvojem. Podle preambule Stockholmské deklarace je ochrana životního prostředí „zásadní otázkou a naléhavým přáním národů celého světa a povinností všech vlád.“³¹ Princip 23 rozvíjí tuto myšlenku, když stanoví, že „mezinárodní otázky ochrany a zlepšování životního prostředí by měly být řešeny za účasti všech zemí, bez ohledu na jejich velikost a v duchu jejich vzájemné spolupráce“.³² Tato ustanovení jsou základem pro „společný element“ principu CBDR.

Stockholmská deklarace obsahuje také zásady, které představují východisko pro druhou část principu CBDR – diferencovanou odpovědnost. Podle principu 11 by „environmentální politiky všech států měly podporovat, a nikoli oslabovat stávající či budoucí rozvojový potenciál rozvojových zemí.“³³ Dále by státy měly zvážit „vhodnost standardů, které jsou použitelné pro nejvyspělejší země, ale které mohou být nepřiměřené a sociálně nákladné pro rozvojové země.“³⁴ A podle preambule „většina problémů životního prostředí je v rozvojových zemích způsobena nedostatečným rozvojem“ a „rozvinuté země by měly vyvíjet snahu ke zmenšení mezery mezi nimi a rozvojovými zeměmi.“³⁵

Lze tedy shrnout, že Stockholmská konference předznamenala další vývoj mezinárodního práva životního prostředí kromě jiného ve dvou důležitých směrech. Rozvinuté země se pokusily překonat prvotní nedůvěru ROZ a pomocí základní teze, že

³¹ „Urgent desire of the peoples of the whole world and the duty of all Governments.“

³² „International matters concerning the protection and improvement of the environment should be handled in a cooperative spirit by all countries, big and small, on an equal footing.“

³³ „The environmental policies of all States should enhance and not adversely affect the present or future development potential of developing countries.“

³⁴ Principle 23: „...applicability of standards which are valid for the most advanced countries but which may be inappropriate and of unwarranted social cost for the developing countries.“

³⁵ „In the developing countries most of the environmental problems are caused by underdevelopment...the industrialized countries should make efforts to reduce the gap between themselves and the developing countries.“

ochrana životního prostředí nemusí nutně vylučovat ekonomický rozvoj, se je snažily přimět k participaci na řešení environmentálních problémů. Tato myšlenka v podobě ještě zásadnější, tedy že ochrana životního prostředí a hospodářská vyspělost jsou nejenže slučitelné, ale že se přímo vzájemně podmiňují, se později stala podstatou trvale udržitelného rozvoje.

Druhým zásadním přínosem konference bylo položení základů obou složek principu CBDR, který byl ale poprvé definován až o dvacet let později na konferenci v Rio de Janeiru.

Oddíl 2. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji 1992

Konference OSN o životním prostředí a rozvoji byla svolána dvacet let po Stockholmské konferenci v roce 1992 v Brazílském Rio de Janeiru (Konference v Rio de Janeiru) jako reakce na stále se zhoršující stav životního prostředí a globální katastrofy.³⁶ Lze ji považovat za vskutku revoluční, přinejmenším její velikostí. Konference se zúčastnilo 30 000 delegátů ze 176 zemí světa, mezi nimiž bylo 103 hlav států a předsedů vlád. Velkou měrou byly rovněž zastoupeny nevládní organizace (celkem 700).³⁷

Celá konference byla do značné míry ovlivněna nesouladem mezi zájmy RIZ a ROZ. Zatímco RIZ se jakožto důvod zhoršování světového stavu životního prostředí snažily označit populační nárůst ve třetím světě, ROZ naopak vinily za tento stav úroveň spotřeby v RIZ.³⁸ Jeden z výsledných dokumentů, Deklarace z Ria, je křehkým kompromisem mezi požadavky RIZ a ROZ. Tento kompromis je vyjádřen dvěma sadami principů. Na jedné straně je to princip předběžné opatrnosti a princip znečišťovatel platí a na druhé straně právo na rozvoj, zmírnění chudoby a princip CBDR.³⁹

³⁶ UN Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3. – 14.6.1992.

³⁷ Damohorský M. a kol.: Právo životního prostředí. Praha: C.H.Beck, 2007, s.98.

³⁸ Viz Rajamani L., op. cit., s.59.

³⁹ Ibid.

Základem pro přednostní zacházení se staly Principy 6 a 7 Deklarace z Ria. Významný je i Princip 9, který se zabývá převodem technologií a budováním kapacit.

Princip 6 stanoví:

„Obzvláštní pozornost bude věnována zvláštnímu postavení a potřebám rozvojových zemí, především těch nejméně rozvinutých a těch, jež jsou v oblasti životního prostředí nejzranitelnější. Mezinárodní akce na poli životního prostředí a rozvoje by též měly odpovídat zájmům a potřebám všech zemí.“⁴⁰

Za samotnou definici principu CBDR však bývá považován Princip 7:

„Státy budou spolupracovat v duchu globálního partnerství tak, aby bylo možné uchovávat, chránit a obnovovat zdraví a integritu ekosystémů na Zemi. Vzhledem k odlišné míře, jíž státy přispívají ke globálnímu zhoršování stavu životního prostředí, mají tyto státy společnou, ale diferencovanou odpovědnost. Vyspělé země uznávají svou odpovědnost, kterou nesou v mezinárodním úsilí o udržitelný rozvoj, díky zatížení, jež jejich obyvatelstvo vyvíjí na globální stav životního prostředí, a s ohledem na technologie a finanční prostředky, které mají k dispozici.“⁴¹

Nutno dodat, že ani RIZ, ani ROZ nebyly s formulací Principu 7 spokojeny. Zatímco RIZ se nelíbila myšlenka, že by měly být právně odpovědné za své předchozí jednání přispívající k poškození životního prostředí, ROZ naopak Deklaraci z Ria vyčítaly, že vyspělé země opomněla výslovně vinit z téhož. V Principu 7 se RIZ pokusily zbavit jakékoliv právní odpovědnosti a nahradit ji myšlenkou budoucí odpovědnosti v dosahování celosvětově trvale udržitelného rozvoje.⁴²

⁴⁰ „The special situation and needs of developing countries, particularly the least developed and those most environmentally vulnerable, shall be given special priority. International actions in the field of environment and development should also address the interests and needs of all countries.“

⁴¹ „States shall cooperate in a spirit of global partnership to conserve, protect and restore the health and integrity of the Earth's ecosystem. In view of the different contributions to global environmental degradation, States have common but differentiated responsibilities. The developed countries acknowledge the responsibility that they bear in the international pursuit of sustainable development in view of the pressures their societies place on the global environment and of the technologies and financial resources they command.“

⁴² French D.: Developing states and international environmental law: the importance of differentiated responsibilities. *International & Comparative Law Quarterly*, 2000, s.35 – 60.

Tato ambivalence je nejlépe patrná na srovnání přijatého textu Principu 7 s jeho návrhem předloženým skupinou ROZ G77, podle něhož: „Hlavním důvodem neustále se zhoršujícího stavu životního prostředí je dlouhodobě neudržitelná úroveň produkce a spotřeby, především v RIZ. S ohledem na jejich hlavní odpovědnost za minulé i současné poškozování životního prostředí a jejich způsobilost zabývat se tímto společným zájmem, RIZ poskytnou ROZ za výhodných podmínek přiměřené, nové a dodatečné finanční prostředky a technologie šetrné k životnímu prostředí, aby jim umožnily dosáhnout trvale udržitelného rozvoje.“⁴³

Příznačné je v tomto směru výkladové stanovisko k Principu 7 vydané USA. Podle něj je „zvláštní vedoucí úloha RIZ“ založena na jejich „bohatství, odborných znalostech a způsobilosti“, současně ale USA odmítají jakoukoliv interpretaci Principu 7, která by v důsledku „znamenala akceptaci jakýchkoliv mezinárodních závazků či odpovědnosti USA nebo jakékoliv zmenšení odpovědnosti ROZ.“⁴⁴ Toto výkladové stanovisko lze jen stěží interpretovat v souladu s Principem 7, jak je obsažen v Deklaraci z Ria, jelikož z tohoto textu zcela zřejmě vyplývá, že ROZ mají rozdílnou, diferencovanou odpovědnost a tato odpovědnost je v porovnání s odpovědností RIZ umněšena.

ROZ dále kritizovaly, že v porovnání s jejich návrhem, kde ustanovení o poskytnutí finančních prostředků a technologií ze strany RIZ představovalo kompenzaci za jejich významný podíl na zhoršování stavu životního prostředí, Princip 7 nic takového neobsahoval. A i když Deklarace obsahuje Princip 9, zabývající se transferem technologií, oproti původnímu návrhu ROZ obsahujícímu dikci „RIZ budou

⁴³ „The major cause of the continuing deterioration of the global environment is the unsustainable patterns of production and consumption, particularly in developed countries. In view of their main historical and current responsibility for global environmental degradation and their capability to address this common concern, developed countries shall provide adequate, new and additional financial resources and environmentally sound technologies on preferential and concessional terms to developing countries to enable them to achieve sustainable development.“

⁴⁴ „The United States understands and accepts that Principle 7, highlights the special leadership role of the developed countries, based on our industrial development, our experience with environmental protection policies and actions, and our wealth and technical expertise capabilities. The United States does not accept any interpretation of principle 7 that would imply a recognition or acceptance by the United States of any international obligations or liabilities, or any diminution in the responsibilities of developing countries.“

poskytovat...“, je v konečné verzi zahrnuta dikce „státy by měly spolupracovat“, což relativně právně konkrétní závazek vyspělých zemí mění jen v politickou frázi.⁴⁵

Závěrem lze shrnout, že Konference OSN o životním prostředí a rozvoji značně ovlivnila další vývoj mezinárodního práva životního prostředí. Koncept trvale udržitelného rozvoje se stal nedílnou součástí mezinárodního dialogu (jeho význam pro princip CBDR a jejich vzájemný vztah je rozebrán v samostatné kapitole). Výsledkem konference bylo přijetí dvou závazných multilaterálních environmentálních smluv – Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (FCCC) a Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD), přičemž obě obsahují poměrně značné množství norem diferencovaného zacházení. Dále je princip CBDR zahrnut také v nezávazných právních dokumentech schválených na konferenci - v Deklaraci o životním prostředí a rozvoji, kde je jakožto Princip 7 definován, dále v Agendě 21 a Principech hospodaření v lesích. Konference v Rio de Janeiru tedy formálně zakotvil princip CBDR v mezinárodním právu životního prostředí, i když jeho přesný obsah i právní status zůstaly nevyjasněny.

Oddíl 3. Světový summit o trvale udržitelném rozvoji 2002

Princip CBDR byl potvrzen na Světovém summitu o trvale udržitelném rozvoji, který se konal v roce 2002 v jihoafrickém Johannesburgu (Johannesburská konference).⁴⁶ „Summit byl uspořádán, aby zhodnotil, jak bylo pokročeno v implementaci závazků přijatých na Konferenci v Rio de Janeiru. Proto jeho cíle a výsledky byly méně ambiciózní než ty, které měl jeho předchůdce.“⁴⁷

Hlavním dokumentem přijatým na kongresu byl Implementační plán Světového summitu o trvale udržitelném rozvoji (Implementační plán). Princip CBDR je zde zmíněn celkem šestkrát. Jedno z úvodních ustanovení zmiňuje diferenciaci jako hlavní zásadu, která by měla řídit snahy o zintenzivnění mezinárodní spolupráce v oblasti trvale udržitelného rozvoje. Podle ní vlády souhlasí s tím, že „podniknou konkrétní akce a přijmou opatření na všech úrovních k posílení mezinárodní spolupráce, berouce

⁴⁵ Blíže v French D., op. cit., s.35 – 60.

⁴⁶ World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, 26.8. – 4.9. 2002.

⁴⁷ Honkonen T., op. cit., s.75.

přítom v úvahu principy Konference v Rio de Janeiru včetně principu CBDR tak, jak byl stanoven v podobě Principu 7 Deklarace z Ria.⁴⁸ I ve většině dalších ustanovení, která odkazují na principy Deklarace z Ria, je výslovně zdůrazněn princip CBDR. Tato údajná snaha postavit jej nad ostatní principy sjednané na Konferenci v Rio de Janeiru byla negativně vnímána některými významnými RIZ.⁴⁹

Ještě více jim ale vadilo zařazení principu CBDR do ustanovení týkajícího se financování. Podle něho by státy měly podstatně zvýšit svoji snahu implementovat Agendu 21 a další mezinárodně uznané rozvojové cíle a brát přitom v úvahu principy Deklarace z Ria, včetně především principu CBDR.⁵⁰ Vzhledem k tomu, že Agenda 21 stanovila cíle nejen v oblasti životního prostředí, ale také v oblastech ekonomického a sociálního rozvoje jakožto dalších dvou pilířů trvale udržitelného rozvoje, přijetí tohoto ustanovení by znamenalo bezprecedentní rozšíření působnosti principu CBDR. Ačkoliv byly RIZ ochotné částečně uznat jejich diferencovanou odpovědnost v oblasti životního prostředí, to se v žádném případě netýkalo oblastí, jež považovaly za výlučně se týkající sociálního nebo ekonomického rozvoje. Přesto byl princip CBDR ve zmíněném ustanovení, i když v pozměněné podobě, ponechán. RIZ prosadily, aby byl Princip 7 v textu doslovně přepsán, což mělo zajistit, vzhledem k jeho dikci, jeho aplikaci jen v oblasti životního prostředí. Současně měla být jeho role oslabena i odkazem na ostatní principy Deklarace z Ria. Zařazení tohoto ustanovení do konečného textu Implementačního plánu je i bez ohledu na tyto změny velice významným krokem, neboť podle většinového názoru rozšiřuje působnost principu za hranice mezinárodněprávní ochrany životního prostředí. Podrobněji se vztahem principu CBDR a trvale udržitelného rozvoje zabývá samostatná kapitola.

Kromě výše zmíněných ustanovení obsahuje Implementační plán princip CBDR v článcích zabývajících se snahou změnit dlouhodobě neudržitelnou úroveň produkce a

⁴⁸ Implementační plán, čl.1(2): „*To this end, we commit ourselves to undertaking concrete actions and measures at all levels and to enhancing international cooperation, taking into account the Rio principles, including, inter alia, the principle of common but differentiated responsibilities as set out in principle 7 of the Rio Declaration on Environment and Development.*“

⁴⁹ USA, Japonskem a Austrálií, viz Rajamani L., op. cit., s.69.

⁵⁰ Implementační plán, čl.81.

spotřeby⁵¹, bojem s globálním oteplováním⁵², znečištěním ovzduší⁵³, posílením mezinárodní spolupráce⁵⁴ a využíváním energie⁵⁵.

Na závěr této kapitoly lze shrnout, že princip CBDR prošel složitým vývojem. Jeho počátky můžeme spatřovat na Stockholmské konferenci v roce 1972. Stockholmská deklarace v plné míře rozeznávala diferenciaci založenou na rozdílné schopnosti států přijímat nápravná opatření a v podstatně menší míře zmiňovala diferenciaci založenou na podílu na degradaci životního prostředí. Konference v Rio de Janeiru v roce 1992 již jasně rozpoznávala oba základy diferenciaci, spojila je v jedno, přidala „společný element“ odpovědnosti a vytvořila princip CBDR jakožto východisko pro rozdílné zacházení v mezinárodním právu životního prostředí. Na Johannesburgské konferenci byl princip CBDR předmětem značných debat, jeho status byl však nejen potvrzen, o čemž svědčí jeho četný výskyt v ustanoveních Implementačního plánu, ale došlo i k jeho rozšíření mimo oblast mezinárodního práva životního prostředí do oblastí ekonomického a sociálního rozvoje. Rozdílné zacházení se stalo nedílnou součástí mezinárodního práva životního prostředí. Objevuje se v různých formách prakticky ve všech nových multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí, jako je například FCCC, CBD či Úmluva o boji proti desertifikaci v zemích postižených velkým suchem anebo desertifikací, zejména v Africe z roku 1994 (Úmluva o boji proti desertifikaci).

⁵¹ Ibid., čl.14.

⁵² Ibid., čl.38.

⁵³ Ibid., čl.39.

⁵⁴ Ibid., čl.2.

⁵⁵ Ibid., čl.20.

Kapitola III. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti

Princip CBDR představuje doktrinální základ pro diferenciaci v mezinárodním právu životního prostředí.⁵⁶ Tento princip byl definován na Konferenci v Rio de Janeiru, i když jak prvek společné, tak diferencované odpovědnosti se již dříve v různých podobách v mezinárodním právu životního prostředí samostatně vyskytovaly. Kromě Deklarace z Ria je princip CBDR explicitně zmíněn i v FCCC. Avšak je všeobecně uznáváno, že i v mnoha dalších mezinárodních úmluvách o životním prostředí, které o něm neobsahují specifickou zmínku, je rozdílné zacházení založeno právě na principu CBDR. Jedná se zejména o Úmluvu o ochraně ozónové vrstvy Země z roku 1985 (Vídeňská úmluva), Montrealský protokol o látkách poškozujících ozónovou vrstvu země, který je prováděcím protokolem Vídeňské úmluvy (Montrealský protokol), CBD a Úmluvu o boji proti desertifikaci. Tato část práce se zabývá principem CBDR jakožto doktrinálním základem diferenciaci, zkoumá jeho dvě složky, tedy odpovědnost společnou na jedné a diferencovanou na druhé straně a zaměřuje se také na právní povahu principu a jeho vztah k trvale udržitelnému rozvoji.

Oddíl 1. Společná odpovědnost

Prvek společné odpovědnosti principu CBDR je založen na poznání globálního charakteru většiny problémů životního prostředí, na skutečnosti, že většina forem znečišťování a poškozování životního prostředí nerespektuje hranice mezi státy, a tak je nelze nadále vnímat jako záležitost spadající pouze pod národní jurisdikci. Státy jsou nuceny čelit negativním důsledkům chování jiných států, přičemž samy o sobě nemají prostředky k tomu, jak s těmito následky bojovat. To je přirozeně nutí hledat konsensus v otázkách mezinárodní ochrany životního prostředí. Prvek společné odpovědnosti tak může být chápán jako závazek mezinárodního společenství ke spolupráci ve zlepšování globálního stavu životního prostředí.

⁵⁶ I když se rozdílné zacházení vyskytuje i v dalších odvětvích mezinárodního práva (jak nám ilustrovala jedna z předchozích kapitol), princip CBDR je doktrinálním základem pro diferenciaci pouze v mezinárodním právu životního prostředí.

Společná odpovědnost znamená sdílený závazek dvou či více, případně všech států k ochraně určitého přírodního zdroje. Vztahuje se nejčastěji (ale ne výlučně) k přírodním zdrojům, které nejsou ve vlastnictví, respektive nepodléhají výlučné jurisdikci jednoho státu.⁵⁷ Pojem společné odpovědnosti se odvozuje od starších pojmů „společného dědictví lidstva“ či „společného zájmu lidstva“.

Společné dědictví lidstva je koncept, který vznikl na konci 60. let 20. století jako alternativa k pojmům ‚*res nullius*‘ a ‚*res communis*‘ ve smyslu právního pojetí přístupu k oblastem mimo státní svrchovanost a k jejich zdrojům.⁵⁸ Ačkoliv teoreticky je oběma konceptům vlastní rovnost států v přístupu k těmto oblastem a jejich zdrojům, prakticky je tento přístup závislý na technologiích a finančních zdrojích, jimiž jednotlivé státy disponují.⁵⁹ V 60. a 70. letech 20. století značné množství nově vzniklých států požadovalo, aby došlo ke změně tehdejší podoby mezinárodního práva tak, aby reflektovalo jejich zájmy. V roce 1967 Maltský diplomat Arvid Pardo přednesl před Valným shromážděním OSN svoji slavnou řeč, v níž požadoval, aby mořské dno vně jurisdikce států bylo prohlášeno „společným dědictvím lidstva“, tedy zejména aby zisky z jeho zdrojů byly spravedlivě rozdělovány mezi všechny státy světa bez ohledu na jejich schopnost tyto zdroje fakticky využívat. Nebylo překvapivé, že návrh se nesetkal s pozitivní reakcí ze strany RIZ. Nicméně i přesto Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982 stanoví, že mořské dno a podzemí za hranicemi národní jurisdikce (tzv. Oblast, *Area*) a zdroje, které se zde nacházejí, jsou „společným dědictvím lidstva.“⁶⁰

Podobné pojmy se postupně prosadily i do dalších mezinárodních úmluv. Podle Smlouvy o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně měsíce a jiných nebeských těles z roku 1967 (Kosmická smlouva) „kosmický prostor včetně Měsíce a jiných vesmírných těles bude patřit všemu lidstvu.“⁶¹ Dohoda

⁵⁷ Khalfan A., Segger M-C.C.: Sustainable Development Law – Principles, Practises and Prospects. New York: Oxford University Press, 2004, s.133.

⁵⁸ Srovnej s Kiss A., Shelton D.: International Environmental Law. New York : Transnational Publishers, Inc., 2000, s.249.

⁵⁹ Srovnej s Bodansky D., Brunnée J., Hey E.: The Oxford Handbook of International Environmental Law. New York: Oxford University Press, 2007, s.562.

⁶⁰ Úmluva o mořském právu“ čl. 136: „*The Area and its resources are the common heritage of mankind.*“

⁶¹ Kosmická smlouva, čl.1: „...*shall be the province of all mankind*“

o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z roku 1979 prohlašuje Měsíc a jeho přírodní zdroje za „společné dědictví lidstva.“⁶²

Obecně novějším pojmem je „společný zájem lidstva.“⁶³ Během procesu přijímání Úmluvy o biologické rozmanitosti některé státy kritizovaly uvažované začlenění konceptu společného dědictví lidstva do této smlouvy.⁶⁴ Státy disponující bohatými a rozmanitými biologickými zdroji si nepřály jejich podřízení režimu společného dědictví lidstva, které by teoreticky znamenalo, že by se o výnosy z těchto zdrojů musely dělit s ostatními zeměmi.⁶⁵ Proto nakonec v Preambuli čteme, že „ochrana biologické rozmanitosti je společným zájmem lidstva.“⁶⁶ Další úmluvou, která obsahuje koncept „společný zájem lidstva“ je FCCC. Podle její preambule „změna klimatu Země a její nepříznivé důsledky jsou společným zájmem celého lidstva.“⁶⁷

Koncept společného zájmu lidstva vede ve svém důsledku ke kolektivní, společné odpovědnosti států za daný statek. Konference v Rio de Janeiru znamenala významný mezník ve vývoji rozsahu mezinárodního práva životního prostředí. Dokumenty přijaté na konferenci položily základ společné odpovědnosti za životní prostředí, která je odlišná od odpovědnosti mající regionální nebo přeshraniční charakter, jako například odpovědnost za znečištění ovzduší či mezinárodních říčních toků, nebo odpovědnosti, která se vztahuje ke společným prostorům (jakým je například volné moře). Zatímco Stockholmská deklarace jednoduše rozlišuje mezi odpovědností za oblasti podléhající výkonu státní svrchovanosti a odpovědností za činnosti v oblastech, kde žádný stát nevykonává svou suverenitu, úmluvy přijaté na Konferenci v Rio de Janeiru zavádějí koncept „společného zájmu“, vyjadřující společnou odpovědnost států za daný statek.⁶⁸

⁶² Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech, čl.11: „*The moon and its natural resources are the common heritage of mankind...*“

⁶³ I když se tento pojem objevuje již v Úmluvě o založení Meziamerické komise pro tropické tuňáky z roku 1949, do širšího mezinárodněprávního povědomí vstupuje až úmluvami z Ria.

⁶⁴ Genetické zdroje rostlin byly označeny za společné dědictví lidstva v dokumentu Organizace pro výživu a zemědělství z roku 1983 (FAO Undertaking on Plant Genetic Resources (1983), art.1). Později v Mezinárodní úmluvě o genetických zdrojích rostlin pro výživu a zemědělství (2001) však FAO toto pojetí opustila.

⁶⁵ Kiss A., Shelton D., op. cit., s.250.

⁶⁶ „*Conservation of biological diversity is common concern of humankind.*“

⁶⁷ „*Change in the Earth's climate and its adverse effects are a common concern of humankind.*“

⁶⁸ Srovnej s Birnie P., Boyle A., Redgwell C.: *International law and the Environment*. New York: Oxford University Press, 2009, s.97.

Tato společná odpovědnost za změnu klimatu a úbytek biologické rozmanitosti vyjadřuje skutečnost, že jen společné úsilí celého mezinárodního společenství může vést k jejich účinné ochraně.⁶⁹ Avšak společná odpovědnost není omezena jen na tyto dvě oblasti mezinárodního práva životního prostředí. Ačkoliv ozónová vrstva Země není nikde označena jako „společný zájem lidstva“, je Vídeňskou úmluvou a Montrealským protokolem upravena v podstatě stejným způsobem. Mnoho prvků společné odpovědnosti nacházíme v těch ustanoveních Úmluvy OSN o mořském právu, která se zabývají ochranou mořského prostředí⁷⁰, dále v Dohodě k provedení ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 týkajících se ochrany a hospodaření s rybími hejny, která se pohybují jak uvnitř výlučných ekonomických zón, tak na volném moři, a s rybími hejny vysoce migrujících druhů a v kapitole 17 Agendy 21 zabývající se ochranou moří a oceánů a jejich živých zdrojů.⁷¹

Termín „společný zájem lidstva“ je odlišný jak od pojmu „společné dědictví lidstva“, tak i od pojmu *res communis*, který označuje statek volný k užívání všemi státy v souladu s jeho určením. FCCC neprohlašuje ovzduší ležící vně oblastí, kde státy vykonávají svou svrchovanost, za *res communis*, ale zachází s ním jako s nedílným celkem, jehož poškození ve formě globálního oteplování či změny klimatu může postihnout všechny státy. Tato relativizace umělých hranic podtrhuje odlišnost právní povahy změn klimatu od přeshraničního znečištění ovzduší, které je zpravidla regionálního či bilaterálního charakteru.⁷²

Ze společné odpovědnosti plyne jeden významný mezinárodněprávní důsledek. Mezinárodní právo tradičně rozlišovalo právní závazky na právní závazky vůči jiným státům, které jsou vynutitelné pouze těmito státy, a na právní závazky vůči mezinárodnímu společenství jako celku, které jsou vynutitelné jeho jménem a v jeho prospěch kterýmkoliv z jeho členů. Nutno dodat, že tato *erga omnes* odpovědnost byla

⁶⁹ Někteří autoři zpochybňují charakteristiku úbytku biologické rozmanitostí (spolu s desertifikací) jakožto globálního problému vyžadujícího univerzální multilaterální úmluvu viz Bugge H.CH., Voight Ch.: Sustainable Development in International and National Law. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, s.261.

⁷⁰ Část XII. – Ochrana a uchování mořského prostředí.

⁷¹ Viz Birnie P., Boyle A., Redgwell C., op. cit., s.97.

⁷² Ibid.,s.98.

tradičně spojena jen s porušením některých lidských práv, avšak nově se objevuje právě v souvislosti s konceptem „společného zájmu lidstva.“

Podle Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001 se může stát, jenž je odlišný od poškozeného státu, dovolávat odpovědnosti jiného státu za předpokladu, že:

- a) povinností, kterou porušil, byl stát vázán vůči skupině států zahrnující i stát, jenž se porušení dovolává, a tato povinnost byla určena k ochraně kolektivních zájmů této skupiny, nebo
- b) povinnost, která byla porušena, náleží mezinárodnímu společenství jako celku.⁷³

Termín „společný zájem lidstva“ a obdobné naznačují existenci kolektivního zájmu, a tak vytváří povinnost *erga omnes*.⁷⁴ Avšak Mezinárodní soudní dvůr se ve svých rozsudcích o povinnosti *erga omnes* zmiňuje, mimo oblast lidských práv, pouze výjimečně. V tomto kontextu je upozorňováno jen na případ Jaderných pokusů⁷⁵ nebo odchylný názor soudce Weeramantryho v případě Gabčíkovo-Nagymaros.⁷⁶ Podle některých autorů tento *erga omnes* charakter mezinárodních smluv obsahujících režim „společného zájmu lidstva“ nespočívá ani tak v možnosti států předložit případný spor Mezinárodnímu soudnímu dvoru, ale je spíše nástrojem, kterým mezinárodní společenství umožňuje uplatnit odpovědnost před příslušnými orgány vytvořenými podle daných smluv.⁷⁷

Odpovědnost, kterou zakotvují smlouvy režimu „společného zájmu lidstva“ neznamená jen, že státy nemohou znečišťovat životní prostředí dle své libovůle s odkazem, že je to jejich svrchované právo. Tento závazek je již obsahem obyčejového mezinárodního práva, dle něhož mají státy povinnost „zajistit, aby činnosti podléhající jejich jurisdikci a kontrole respektovaly životní prostředí jiných států a oblastí ležících mimo státní

⁷³ Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001, čl.48(1).

⁷⁴ Ibid., s.135.

⁷⁵ Nuclear Tests Case (Australia v. France), International Court of Justice (ICJ), 20 December 1974, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4023a57c7.html> [accessed 18 August 2010].

⁷⁶ Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgement, I.C.J. Reports 1997, p.7.

⁷⁷ Ibid., s.135.

svrchovanost.⁷⁸ Princip objektivní odpovědnosti států byl v tomto smyslu potvrzen, mimo jiné, Valným shromážděním OSN, Mezinárodním soudním dvorem, Komisí pro mezinárodní právo, Stockholmskou deklarací, Deklarací z Ria, FCCC a CBD.⁷⁹ Smlouvy režimu „společného zájmu lidstva“ vyžadují od států více. Ty by měly brát v úvahu „společný zájem“ již při normotvorbě, utváření politik a jejich realizaci. Tam, kde stát nedodrží tento standard chování, mají podle příslušných smluv ostatní státy právo mu přinejmenším připomenout jeho povinnosti. Avšak podle převládajícího názoru jdou tyto smlouvy ještě dále. Umožňují totiž, alespoň teoreticky, aby aktivně legitimovaným z případné škody byl kterýkoliv stát světa, resp. kterákoliv smluvní strana, zatímco odpovědnosti za přeshraniční škodu v obyčejovém pojetí (*sic utere tuo ut alienum non laedas* viz např. případ Trail Smelter) se může dovolávat jen poškozený stát.

Současné mezinárodní právo životního prostředí již nelze chápat jako právní systém řídící vztahy životního prostředí mezi sousedícími státy či případně státy nacházejícími se v jednom regionu. Globální problémy jako změna klimatu, ztenčování ozónové vrstvy Země či ztráta biologické rozmanitosti nutí státy jednat v duchu vzájemné spolupráce a vyžadují jejich společnou akci. Proto se objevují pojmy „společný zájem lidstva“ a „společná odpovědnost“, které mají vyjádřit nezbytnost participace všech členů mezinárodního společenství na řešení těchto problémů. Avšak mezinárodní společenství není homogenní, jeho jednotliví členové se značně liší ve svých prioritách. Zatímco RIZ pocítují nutnost řešit environmentální problémy, pro ROZ je daleko důležitější ekonomický rozvoj a vymýcení chudoby. Proto se ke „společné odpovědnosti“ přidává další složka – „diferencovaná odpovědnost.“ Její funkcí je nejen zajistit universální participaci na multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí, ale je současně také projevem ekvity v mezinárodních vztazích.

⁷⁸ Tento princip objektivní odpovědnosti států za škodlivé následky právem nezakázaných jednání nacházíme v některých soudních a arbitrážních rozhodnutích, zejména v případech Trail Smelter (arbitráž, 1941), Korfský průliv (MSD, 1949), či Lac Lanoux (arbitráž, 1957).

⁷⁹ Rajamani L., op. cit., s.145.

Oddíl 2. Diferencovaná odpovědnost

V porovnání s elementem „společné odpovědnosti“ je prvek „diferencované odpovědnosti“ principu CBDR novějšího původu. Důvod je prozaický – rozdílné zacházení mezi státy není vlastní mezinárodnímu právu, které je založeno na principu svrchované rovnosti. Postupem doby se však toto vnímání proměnilo a uznání nutnosti diferenciací podle stanovených kritérií se začalo stále více prosazovat. RIZ již nemohou ve světle vědeckých důkazů úspěšně popírat svou zvýšenou odpovědnost za současný špatný stav životního prostředí, a ta by dle ROZ měla být reflektována i v příslušných smluvních instrumentech.

Podle ROZ by měly vyspělé země stát v popředí snah o snižování degradace životního prostředí a jeho nápravu ještě z jiného důvodu. Vzhledem ke svému bohatství a ekonomické vyspělosti disponují finančními a materiálními prostředky, které ROZ postrádají. Existují proto dvě základní zdůvodnění existence diferenciací v mezinárodním právu životního prostředí, která se promítají i do definice principu CBDR v Deklaraci z Ria. Za prvé se jedná o různou míru odpovědnosti států za degradaci životního prostředí a za druhé o rozdílnou schopnost států přijmout nápravná opatření. Existují ale i další důvody, které nebývají tak často zmiňovány. Jedná se například o uznání mezinárodního společenství, že mezinárodní závazky musí brát v úvahu zvláštní potřeby a situaci ROZ, a dále o ideu tzv. „světového partnerství“, tedy že státy by si měly vzájemně dle svých možností pomáhat k dosažení trvale udržitelného rozvoje. Diferenciací závazků je také způsobem zvyšujícím pravděpodobnost universální participace na multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí.⁸⁰

2.1. Diferencovaná odpovědnost založená na podílu na degradaci životního prostředí

Ačkoliv je princip CBDR zmíněn v mnoha dokumentech mezinárodního práva životního prostředí, jen ve dvou je definován, a to v Deklaraci z Ria a FCCC. Na rozdíl

⁸⁰ Viz French D., op. cit., s.35 – 60.

od Principu 7 Deklarace z Ria, který poměrně jednoznačně připisuje vedoucí úlohu v boji proti degradaci životního prostředí RIZ, přičemž tato ústřední role plyne z jejich podílu na současném stavu životního prostředí, příslušné ustanovení FCCC žádnou takovou referenci neobsahuje. Podle něj by „smluvní strany měly chránit klimatický systém ve prospěch současných a budoucích generací lidstva na základě rovnosti a v souladu s jejich společnou, ale diferencovanou odpovědností a odpovídajícími schopnostmi. V této souvislosti by měly smluvní strany RIZ zaujmout vedoucí postavení v boji proti změně klimatu a z ní plynoucím negativním důsledkům.“⁸¹

Důvody jsou pochopitelně politické. Během procesu přijímání FCCC RIZ nejprve úplně odmítaly zahrnutí článku 3(2) do konečného textu úmluvy a poté, co bylo jasné, že úmluva bude obsahovat princip CBDR, odmítly jakoukoliv formulaci, která by mohla odkazovat na jejich podíl na degradaci životního prostředí. USA dokonce navrhly řadu dodatků, které měly deklarovat, že článek 3(2) je aplikovatelný jen mezi stranami úmluvy a v žádném případě není zakotvením pravidla mezinárodního obyčejového práva.⁸²

Ačkoliv Princip 7 Deklarace z Ria spojuje diferenciaci s různým podílem států na degradaci životního prostředí, přináší jeho znění určité výkladové problémy. Vzhledem k tomu, že oproti původnímu návrhu ROZ neobsahuje Princip 7 odkaz na „hlavní odpovědnost RIZ za minulé i současné poškozování životního prostředí“, není z něj zcela jasný časový element principu CBDR. Rajamani si tedy klade otázku, zda princip bere v úvahu minulé, současné, či dokonce budoucí environmentálně negativní chování.⁸³

Historický podíl na degradaci životního prostředí

Otázka, zda současná generace nese odpovědnost za chování generací minulých, je sporná. RIZ poškozovaly životní prostředí v době, kdy neexistovaly vědecké důkazy o tom, že tato degradace je nezvratná a současně má negativní vliv i na jiné země, a to i po uplynutí značné doby. Zároveň toto znečišťující chování ani nebylo výslovně

⁸¹ FCCC, čl.3(1).

⁸² Viz Rajamani L., op. cit., s.137.

⁸³ Srovnej s Rajamani L., op. cit., s.138 – 150.

zakázáno pravidly mezinárodního práva. Co je však nesporné, je fakt, že tyto země těží značné výhody z chování svých předků, které zatížilo planetu Zemi, proto by logicky měly nést odpovědnost i za negativa z toho vyplývající. Odmítnutí této odpovědnosti by znamenalo dát souhlas k „mezigenerační jízdě na černo“ (*trans-generational free-riding*).⁸⁴ RIZ by získaly výhodu z environmentálně negativního chování, kterého se dopustily v minulosti, aniž by však nesly kompletní náklady těchto činností. Ty by se rozložily mezi všechny členy mezinárodního společenství a to nerovnoměrným způsobem, kdy největší náklady by v mnoha případech nesly ty země, které jsou za současnou situaci nejméně odpovědné.

Ilustrativní je v tomto směru globální oteplování, jehož negativní důsledky by nejvíce pocítily malé rozvojové ostrovní země. Jedná se totiž o státy, kterým hrozí v důsledku změn klimatu a s tím souvisejícím zvyšováním hladin oceánů zánik. Současně se jedná o země, kterým lze přisuzovat za současnou situaci globální klimatické krize nejmenší odpovědnost. Přesto by měly, jak je vidět, nést nejvyšší náklady – zaplatit za jednání jiných holou existencí.

S tvrzením, že dříve neexistovalo pravidlo výslovně zakazující dané (znečišťující) chování, se lze poměrně jednoznačně vyrovnat právní argumentací. Podle rozsudku Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti v kauze Lotus nesmí žádný stát vykonávat svou pravomoc v jakékoliv podobě na území jiného státu.⁸⁵ Proto „pokud se mezinárodní společenství staví souhlasně k tvrzení Austrálie, že její suverenita byla narušena radioaktivním spadem pocházejícím z francouzských jaderných pokusů v Tichomoří, tak také musí uznat legitimitu tvrzení Tuvalu a jiných malých ostrovních států, že jejich suverenita je zásadně porušena emisemi skleníkových plynů majícími původ ve vyspělých zemích.“⁸⁶

Je paradoxní, současně však příznačné, že RIZ při vyjednávání podoby FCCC rezolutně odmítly jakoukoliv historickou odpovědnost, zároveň ale prosadily, že limity skleníkových plynů, jež mohou jednotlivé země uvolňovat do atmosféry, jsou odvozeny

⁸⁴ Viz Rajamani L., op. cit., s.141.

⁸⁵ PCIJ, Ser. A., No. 10, 1927.

⁸⁶ Rajamani L., op. cit., s.142.

od množství těchto plynů, které do ovzduší vypouštěly v minulosti. RIZ se tedy na jednu stranu horlivě hlásí k historickým nárokům, na druhou stranu mlčí v případě historických křivd. Bylo by bezpochyby zvláštní, pokud by mezinárodní právo uznávalo nároky založené na historickém oprávnění a současně odmítalo nároky na nápravu historické újmy. V případě klimatického režimu je touto historickou újmou současné poškození životního prostředí, jež je vedlejším produktem jednání – uvolňování skleníkových plynů do atmosféry. Přičemž pro toto stejné jednání se RIZ snaží prosadit limity založené na historickém oprávnění – na množství skleníkových plynů, které uvolňovaly tyto státy do atmosféry v minulosti.

Současný podíl na degradaci životního prostředí

Diferencovaná odpovědnost založená na současném podílu na degradaci životního prostředí vyplývá z mezinárodního obyčejového práva, které státům ukládá povinnost „zajistit, aby činnosti podléhající jejich jurisdikci a kontrole respektovaly životní prostředí jiných států a oblastí ležících mimo státní svrchovanost.“⁸⁷ Tato všeobecná povinnost je omezena závazkem „náležité opatrnosti“ (*due diligence*) s ohledem na konkrétní situaci. Tento neurčitý pojem je konkretizován v praxi států. V ní se můžeme setkat s několika objektivními faktory, které musí být v každém konkrétním případě brány v úvahu. Jedná se o význam právem chráněného zájmu, stupeň předvídatelnosti vzniku škody či stupeň efektivity státní kontroly nad určitou částí státního území.⁸⁸

Ačkoliv je rozhodující podíl RIZ na degradaci životního prostředí jak v minulosti, tak v současnosti nepopíratelným faktem, tyto země přesto stále odmítají svou zvýšenou odpovědnost a nejsou tím pádem ochotné přiznat rozdílné a příznivější zacházení ROZ postavené na těchto základech. RIZ se staví kladněji spíše k diferenciaci zdůvodněné rozdílnou schopností států přijmout nápravná opatření, podle níž by měly tyto země stát v čele snah o nápravu životního prostředí z důvodu své ekonomické a technické vyspělosti.

⁸⁷ Viz supra note 78.

⁸⁸ Viz Rajamani L., op. cit., s.145.

2.2. Diferencovaná odpovědnost založená na rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření

Diferencovaná odpovědnost založená na rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření je vyjádřena v Principu 7 formulací „s ohledem na technologie a finanční prostředky, které mají [RIZ] k dispozici“ a v FCCC „odpovídajícími schopnostmi“, jimiž RIZ disponují. Obě vyjádření znamenají v podstatě totéž, a to, že RIZ by měly, jakožto země vlastníci potřebné technologické vybavení a dostatečné finanční zdroje, pomáhat ostatním zemím v implementaci jejich mezinárodněprávních závazků vyplývajících z příslušných úmluv. Mnohé ROZ upozorňují, že tato pomoc by neměla být chápána vyspělými zeměmi jako určitá forma dobročinnosti. Proto by její institucionální zajištění nemělo být ovládáno RIZ, ale měly by v něm být zastoupeny obě skupiny zemí přibližně rovným dílem. Současně by také zdůvodnění diference na základě rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření neměla dle ROZ znamenat jejich diskvalifikaci z rozhodovacích procesů podle příslušných úmluv.⁸⁹ ROZ mají také obavu, že tato pomoc nebude ve své podstatě znamenat celkové navýšení pomoci směřující od RIZ, ale že dojde pouze k přesunu prostředků z fondů určených na rozvojovou pomoc. Proto někteří autoři hovoří o principu dodatečnosti (*principle of additionality*), jenž je vyjádřen v některých smlouvách jakožto příslib poskytnutí „nových a dodatečných“ finančních prostředků k implementaci závazků v nich obsažených.⁹⁰

Důvod proč RIZ zdůrazňují tento základ diference je nasnadě. V porovnání s rozdílnou odpovědností vyplývající z jejich historického a současného podílu na degradaci životního prostředí může být odpovědnost založená na rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření pouze „morální či politické povahy.“⁹¹ Ilustrativním příkladem tohoto přístupu je výkladové stanovisko USA k Principu 7 Deklarace z Ria, v němž čteme, že „Spojené státy americké chápou a uznávají, že Princip 7 vyzdvihuje zvláštní vedoucí úlohu rozvinutých zemí založenou na našem průmyslovém rozvoji,

⁸⁹ Viz French D., op. cit., s.35 – 60.

⁹⁰ Srovnej s Axelrod R.S., Downie D.L., Vig: N.J.: The Global Environment – Institutions, Law, and Policy. Washington: CQ Press, 2005, s.236.

⁹¹ Viz Schrijver N., Weiss F.: International Law and Sustainable Development – Principles and Practises. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2004, s.80.

našich zkušenostech s politikou ochrany životního prostředí a její praxí, stejně jako na našem bohatství, odborných znalostech a způsobilosti. Spojené státy americké odmítají jakoukoliv interpretaci Principu 7, která by v důsledku znamenala akceptaci jakýchkoliv mezinárodních závazků či odpovědnosti USA nebo jakékoliv zmenšení odpovědnosti ROZ.⁹²

Oddíl 3. Právní status principu společné, ale diferencované odpovědnosti

Právní povaha principu CBDR je značně sporná. Právě tak je sporný i jeho přesný obsah. To samozřejmě není náhoda. Stejně jako například koncept trvale udržitelného rozvoje je i princip CBDR výsledkem politického kompromisu mezi požadavky RIZ a ROZ. Tato jeho nejednoznačnost, a to jak obsahová, tak právního statusu, je vlastně cenou za jeho existenci.

Názory autorů na to, zda je princip CBDR pouhým *soft law*, tedy právním závazkem, který není striktně právně závazný a vynutitelný⁹³, anebo může být považován za pevně etablovaný princip obyčejového mezinárodního práva životního prostředí, tedy s dostatečně přesným normativním obsahem, se liší. Princip samotný je výslovně zmiňován jak v *hard law* (FCCC), tak zejména v *soft law* dokumentech (Deklarace z Ria, Implementační plán). Kromě toho jsou normy diferencovaného zacházení jakožto projev principu CBDR součástí v podstatě všech „moderních“ multilaterálních úmluv mezinárodního práva životního prostředí. Jedná se zejména o pět úmluv s takřka universální participací – Vídeňskou úmluvu, Montrealský protokol, CBD, FCCC a Úmluvu o boji proti desertifikaci. Dále je princip opakovaně a často zmiňován na mezinárodních fórech a jako takový je všeobecně uznávaný jak ROZ, tak RIZ. Toto vše můžeme chápat jako důkaz ustálené praxe (*usus*), která nabyla všeobecnosti (*usus generalis*).

Usus generalis je však jen jeden ze dvou konstitutivních prvků mezinárodního obyčeje. Mezi státy ale v žádném případě nepanuje shoda v tom, jaký je přesný obsah povinností,

⁹² Viz supra note 39.

⁹³ Viz Čepelka Č., Šturma P.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s.118 – 119.

kteřé z principu vyplývají. Vzhledem k výše analyzovanému hlubokému rozporu ohledně přesného obsahu principu a povahy povinnosti, kterou zahrnuje, lze jen stěží tvrdit, že je přítomen i druhý konstitutivní prvek mezinárodního obyčejje, obecné přesvědčení o nezbytnosti této ustálené praxe (*opinio necessitatis generalis*).⁹⁴ Proto princip CBDR nelze považovat za součást obyčejového mezinárodního práva životního prostředí.

Bylo by však chybou se na základě výše řečeného automaticky domnívat, že princip CBDR je pouhým *soft law*, normou se značně neurčitými právními důsledky. I v případě, že dosud nezískal status obyčejové právní normy, stále ještě může mít značnou právní relevanci. Jak již bylo řečeno, princip CBDR či diferencované zacházení se vyskytují nejen v *soft law* dokumentech, ale také v mezinárodních smlouvách obsahujících konkrétní závazky. Proto jej někteří autoři charakterizují jako právní princip nebo jako základní princip mezinárodního práva životního prostředí.⁹⁵ Nicméně označení principu jakožto principu právního automaticky nedefinuje jeho konkrétní legální důsledky. Ty budou záležet na kontextu celé příslušné smlouvy a současně také na jeho aplikaci v praxi.⁹⁶

Za první právní princip může být vodítkem pro normotvorbu. Princip CBDR ovlivnil normotvorbu FCCC, Kjotského protokolu či Montrealského protokolu. V případě, že je princip obsahem rámcové úmluvy, má vliv i na přípravu konkrétnějších závazků, jež jsou obsahem pozdějších protokolů k úmluvě. To je právě případ FCCC a Kjotského protokolu.⁹⁷ Tato úloha principu CBDR jakožto vodítka pro normotvorbu byla zdůrazněna v jedné z poměrně nedávných zpráv panelu WTO v takzvané *Shrimp-Turtle Case* z roku 2001⁹⁸, podle níž by „Malajsie a USA měly plně spolupracovat za účelem uzavření smlouvy, která bude umožňovat ochranu a zachování mořských želv, a to co nejdříve, jak to bude možné. Současně by měly mít na zřeteli zájmy všech zúčastněných

⁹⁴ Ibid., s.125 a n.

⁹⁵ Více viz Schrijver N., Weiss F., op. cit., s.95.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ United States - Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products: Recourse to article 21.5 of the DSU by Malaysia, WT/DS58/AB/RW, 22 October 2001.

stran a princip, že státy mají společnou, ale diferencovanou odpovědnost zachovávat a chránit životní prostředí.⁹⁹

Dále pak může právní princip sloužit jako pomocné vodítko při interpretaci a aplikaci příslušné úmluvy, přičemž tuto roli princip CBDR také plní.¹⁰⁰ Podle FCCC se smluvní strany „při svých činnostech směřujících k naplnění cílů této úmluvy a k provedení jejích ustanovení řídí, mimo jiné, těmito zásadami:

- (1) smluvní strany by měly chránit klimatický systém ve prospěch současných a budoucích generací lidstva na základě rovnosti a v souladu s jejich společnou, ale diferencovanou odpovědností a odpovídajícími schopnostmi. V této souvislosti by měly smluvní strany rozvinutých zemí zaujmout vedoucí postavení v boji proti změně klimatu a z ní plynoucím negativním důsledkům.¹⁰¹

Lze tedy uzavřít, že princip CBDR, ač s největší pravděpodobností není součástí obyčejového mezinárodního práva, má mnohem výraznější právní relevanci než jako pouhé *soft law*. Jinými slovy je princip CBDR v určitém vývojovém stadiu mezi těmito dvěma stupni, přičemž má zřejmě blíže k tomu stát se normou obyčejového mezinárodního práva.

Oddíl 4. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti a trvale udržitelný rozvoj

Zpráva o stavu životního prostředí Naše společná budoucnost (*Our Common Future*), vydaná Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj (*World Commission on Environment and Development*) v roce 1987, obsahuje první a také nejčastěji citovanou definici trvale udržitelného rozvoje (*sustainable development, SD*). Podle ní „trvale udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by

⁹⁹ The Panel urged „*Malaysia and the United States to cooperate fully in order to conclude as soon as possible an agreement which will permit the protection and conservation of sea turtles to the satisfaction of all interests involved and taking into account the principle that States have common but differentiated responsibilities to conserve and protect the environment.*“

¹⁰⁰ Viz Schrijver N., Weiss F., op. cit., s.95 – 96.

¹⁰¹ FCCC čl.3(1).

bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích.¹⁰² Koncept SD byl posléze potvrzen na konferencích v Rio de Janeiru a Johannesburgu. Dnes je přijat prakticky celým mezinárodním společenstvím „a stal se postupně běžnou a uznávanou součástí politických dokumentů a norem mezinárodních, komunitárních i národních.“¹⁰³

Ačkoliv SD původně vznikl jako reakce na environmentální problémy, jimž moderní společnost čelí, a na poznání, že asimilativní kapacita Země (*Earth's assimilative capacity*), stejně jako její zdroje, je omezená, dnes pod tento pojem spadá daleko širší oblast vztahů. Výsledkem Johannesburgské konference je přijetí konceptu SD založeného na třech vzájemně provázaných a podporujících se pilířích – ekonomickém a sociálnímu rozvoji a ochraně životního prostředí. Proto lze SD chápat jako rozvoj lidské společnosti, který uvádí v soulad ekonomický a společenský pokrok se zachováním životního prostředí pro příští generace.

Počátky vzniku konceptu SD lze vystopovat do stejné doby jako počátky vzniku principu CBDR, tedy zhruba do 70. let 20. století a jsou spjaty s Novým mezinárodním ekonomickým řádem a s voláním ROZ po jejich právu na rozvoj. Ačkoliv hnutí za NMEŘ selhalo, přesto zanechalo v mezinárodním právu výraznou odezvu. Termín SD se poprvé objevuje v roce 1987, tedy ve stejném roce, kdy Montrealský protokol stanoví první konkrétnější ustanovení diferencovaného zacházení mezi RIZ a ROZ. Současně je třeba říci, že „Naše společná budoucnost“ představuje základ nejen pro termín SD, ale také pro princip CBDR, a to díky zdůraznění ekvity a spravedlnosti mezi národy a státy při jejich podpoře SD a globální ochraně životního prostředí.¹⁰⁴ Zároveň zpráva vyzývá bohatší státy, aby v souladu se svými schopnostmi pomohly ROZ vybudovat jejich příslušné kapacity tak, aby se mohly rozvíjet ve shodě s principem SD.¹⁰⁵

Avšak až na Konferenci v Rio de Janeiru byly oba principy formálně přijaty jako principy uplatňující se v oblasti mezinárodního práva životního prostředí a rozvojového práva. Pokud lze říci, že Konference v Rio de Janeiru znamenala posun v pozornosti

¹⁰² Sustainable development is „development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.“

¹⁰³ Damohorský M. a kol.: Právo životního prostředí. Praha: C.H.Beck, 2007, s.7.

¹⁰⁴ Více viz Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.256.

¹⁰⁵ Ibid.

mezinárodního společenství od práva životního prostředí k právu trvale udržitelného rozvoje, pak Johannesburgská konference tento trend ještě prohloubila, když kladla důraz zejména na otázky rozvojové (ať už ekonomického či sociálního rozvoje) a ochrana životního prostředí tak zůstala spíše v pozadí. Významná role zde byla přisouzena principu CBDR, který byl v Implementačním plánu, i přes odpor RIZ, nepřímo charakterizován jakožto vedoucí princip práva trvale udržitelného rozvoje. Tento výklad vyplývá z ustanovení, dle kterého vlády souhlasí s tím, že „podniknou konkrétní akce a přijmou opatření na všech úrovních k posílení mezinárodní spolupráce, berouc přitom v úvahu principy Konference v Rio de Janeiru, včetně principu CBDR tak, jak byl stanoven v podobě Principu 7 Deklarace z Ria...Tyto snahy budou také podporovat integraci všech tří složek trvale udržitelného rozvoje – ekonomického rozvoje, sociálního rozvoje a ochrany životního prostředí, jakožto vzájemně provázaných a podporujících se pilířů.“¹⁰⁶

Pro vzájemný vztah SD a principu CBDR je dále významné ustanovení, podle něhož by státy měly podstatně zvýšit svoji snahu implementovat Agendu 21 a další mezinárodně uznané rozvojové cíle a brát přitom v úvahu principy Deklarace z Ria, včetně především principu CBDR.¹⁰⁷ Vzhledem k tomu, že Agenda 21 stanovila cíle nejen v oblasti ochrany životního prostředí, toto ustanovení otevřelo cestu k tomu, aby mohl být princip CBDR, původně zamýšlený jako princip mezinárodního práva životního prostředí, aplikován také v obou zbylých pilířích práva SD, tedy také v rámci ekonomického a sociálního rozvoje, jako například v oblasti mezinárodní ochrany lidských práv, mezinárodních pracovních či obchodních režimů.¹⁰⁸ Princip by bylo možno aplikovat například v situacích, kdy by se orgány mezinárodněprávní ochrany lidských práv zabývaly odpovědností za porušení lidských práv způsobené změnou klimatu či desertifikací.¹⁰⁹

Takto široký výklad principu CBDR je ospravedlnitelný ze dvou důvodů. Za prvé je již od doby Konference v Rio de Janeiru uznáváno, alespoň v teorii, že životní prostředí

¹⁰⁶ Implementační plán, čl.1(2).

¹⁰⁷ Implementační plán, čl.81.

¹⁰⁸ Více viz Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.258.

¹⁰⁹ Viz Khalfan A., Segger M-C.C., op. cit., s.141.

nelze chránit izolovaně od sociálního a ekonomického kontextu. Za druhé, což je ještě významnější, degradace životního prostředí s sebou vždy nese negativní sociální a ekonomické důsledky.¹¹⁰

Pojem SD bývá často kritizován pro svou vágnost a neurčitost. „Trvale udržitelný rozvoj nebyl nikdy jednoznačným pojmem. A bezpochyby ani nikdy nebyl zamýšlen jako jednoznačný.“¹¹¹ Tato skutečnost zajistila jeho universální uznání, neboť je to koncept, jenž má co nabídnout jak RIZ (ochrana životního prostředí), tak ROZ (ekonomický a sociální rozvoj). V tom je princip CBDR velice podobný, kdy podle tohoto značně zjednodušujícího schématu je pro RIZ akceptovatelný zejména pro prvek společné odpovědnosti, zatímco pro ROZ pro prvek odpovědnosti diferencované.

Lze říci, že rozumná aplikace principu CBDR podporuje SD, který zahrnuje všechny jeho tři složky – ekonomický a sociální rozvoj a ochranu životního prostředí.¹¹² Ekonomický rozvoj je zajištěn prvkem diferencované odpovědnosti. Menší nároky na ROZ týkající se ochrany životního prostředí a současně různé formy pomoci nepochybně podporují tento pilíř SD. S tím je úzce spjat i rozvoj sociální, neboť jde ruku v ruce s rozvojem ekonomickým. Naproti tomu ochrana životního prostředí je na první pohled spjata spíše s prvkem společné odpovědnosti. Globální environmentální problémy vyžadují globální řešení. Nabízí se tedy otázka, zda prvek diferencované odpovědnosti nejde svým způsobem naopak trochu proti ochraně životního prostředí, když od některých států vyžaduje méně než od jiných.

Diferenciace zajišťuje participaci ROZ na multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí prostřednictvím mnoha různých forem úlev, které se mnohdy ať už přímo, či nepřímo úzce týkají ústředních cílů těchto smluv. Proto se musí uplatňovat určité limity tohoto diferencovaného zacházení. Lze říci, že princip CBDR v prvé řadě rozeznává existenci společného cíle v oblasti ochrany životního prostředí. Diferencované zacházení je prostředkem, který napomáhá k dosažení tohoto cíle. „Z toho logicky vyplývá, že povinnosti, které na sebe státy vezmou, bez ohledu na to,

¹¹⁰ Srovnej s Ibid., s.138.

¹¹¹ Axelrod R.S., Downie D.L., Vig: N.J., op. cit., s.236.

¹¹² Viz Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.259.

jakkoliv jsou mezi ně rozděleny, by měly ve svém úhrnu podporovat tento společný environmentální cíl. V případě, že jdou naopak proti němu, diferencované zacházení zašlo příliš daleko.¹¹³ Diferencované zacházení tedy není v rozporu s ochranou životního prostředí, pokud slouží dosažení účelu a předmětu smlouvy, neboť ty vyjadřují tento společný environmentální cíl.¹¹⁴

Jaký je tedy vzájemný vztah mezi konceptem SD a principem CBDR? Je SD základním cílem principu CBDR? Nebo je pouhým vedlejším produktem aplikace tohoto principu při mezinárodní spolupráci na poli ochrany životního prostředí?¹¹⁵ Je zajímavé, že Společnost pro mezinárodní právo (*International law association*) v Deklaraci z Nového Dillí o principech mezinárodního práva vztahujících se k trvale udržitelnému rozvoji z roku 2002 (*New Delhi Declaration of Principles of International Law Related to Sustainable Development*) zařadila princip CBDR mezi 7 principů práva trvale udržitelného rozvoje.¹¹⁶ Toto pojetí principu CBDR jakožto součásti práva trvale udržitelného rozvoje v současnosti v teorii převládá.

Ať už je vzájemný vztah principu CBDR a SD ve své podstatě jakýkoliv, nepochybné je, že princip CBDR přispívá k dosažení SD prostřednictvím multilaterálních úmluv mezinárodního práva životního prostředí. Lze říci, že princip CBDR a trvale udržitelný rozvoj sdílí částečně stejný cíl, kterým je docílení zlepšení stavu životního prostředí bez neúměrného zatížení jednotlivých států.¹¹⁷

¹¹³ Rajamani L., op. cit., s.162.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Viz Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.263.

¹¹⁶ Spolu s povinností států zajistit udržitelné využívání přírodních zdrojů (*the duty of States to ensure sustainable use of natural resources*), principem ekvity a vymýcení chudoby (*the principle of equity and the eradication of poverty*), principem přístupu předběžné opatrnosti k lidskému zdraví, přírodním zdrojům a ekosystémům (*the principle of the precautionary approach to human health, natural resources and ecosystems*), principem účasti veřejnosti a přístupu k informacím a spravedlnosti (*the principle of public participation and access to information and justice*), principem dobré vlády (*the principle of good governance*) a konečně principem integrace a vzájemného vztahu, zejména mezi lidskými právy, sociálními, ekonomickými a enviromentálními cíli (*the principle of integration and interrelationship, in particular in relation to human rights and social, economic and environmental objectives*).

¹¹⁷ Srovnej s Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.265.

Kapitola IV. Kategorie diferencovaného zacházení v úmluvách mezinárodního práva životního prostředí

V úmluvách mezinárodního práva životního prostředí se vyskytují různé varianty norem diferencovaného zacházení. Jednotliví autoři se v jejich klasifikaci odlišují. Jako základní schéma nám může posloužit rozdělení na normy zakotvující dvojité standardy ve prospěch ROZ (*double standards*) a normy zakotvující poskytnutí pomoci ROZ (*assistance for the implementation of environmental conventions*).¹¹⁸ Normy zakotvující dvojité standardy ve prospěch ROZ jsou ustanovení, která obsahují diferenciaci v užším slova smyslu, tedy ta ustanovení, která rozlišují mezi ROZ a RIZ, přičemž první skupině států přiznávají výhodnější zacházení. Druhou skupinu norem představují ta ustanovení, v nichž se RIZ zavazují poskytnout ROZ pomoc, a to zejména v podobě finanční pomoci či převodu technologií. O těchto normách ve spojení s normami zakotvujícími dvojité standardy můžeme hovořit jako o normách obsahujících diferenciaci v širším slova smyslu. Jiní autoři hovoří o normách obsahujících „přirazení práv“ (*allocation of rights*) a „přerozdělení zdrojů“ (*redistribution of resources*).¹¹⁹ V zásadě se jedná o totéž.

Rajamani rozděluje ustanovení obsahující rozdílné zacházení do tří kategorií. Za prvé se jedná o ustanovení, která rozlišují mezi RIZ a ROZ ve vztahu k ústřednímu závazku obsaženému ve smlouvě, jako jsou například konkrétní kvantitativní cíle snižování emisí skleníkových plynů podle FCCC. Za druhé se jedná o ustanovení, která rozlišují mezi RIZ a ROZ ve vztahu k implementaci obsahu smlouvy, jako například pozdější požadavek souladu s obsahem smlouvy ve prospěch ROZ (*delayed compliance schedules*), možnost užít pozdější výchozí rok (*permission to adopt subsequent base years*), pozdější podávání zpráv o provádění závazků ve prospěch ROZ (*delayed reporting schedules*), mírný přístup v případě nesouladu s ustanoveními smlouvy (*soft approaches to non-compliance*). Tyto dvě skupiny můžeme ztotožnit s kategorií norem zakotvujících dvojité standardy ve prospěch ROZ. Za třetí se jedná o ustanovení

¹¹⁸ Viz Schrijver N., Weiss F., op. cit., s.81.

¹¹⁹ Viz Edited by Bugge H.CH., Voight Ch., op. cit., s.252.

o poskytnutí pomoci, ať už finanční pomoci, převodu technologií, budování kapacit, či případně jiné formy pomoci.¹²⁰

Oddíl 1. Ustanovení rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy

Termín ústřední závazek smlouvy odkazuje k závazku, který je klíčový pro dosažení účelu smlouvy. Ustanovení rozlišujících mezi zeměmi ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy se vyskytuje v mezinárodním právu životního prostředí jen několik. Na globální úrovni se jedná v podstatě jen o klimatický režim a mezinárodněprávní úpravu nakládání s odpady.

Jak FCCC, tak Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu (Kjótský protokol) obsahují několik závazků, které jsou ústřední ve vztahu k účelu smlouvy. Některé z nich jsou společné pro RIZ a ROZ, jiné jsou určeny výhradně první skupině států. Článek 4 FCCC s názvem „Závazky“ nepochybně obsahuje takovéto ústřední závazky smlouvy. Ustanovení čl. 4(1), zabývající se například národní inventurou antropogenních emisí, programy obsahujícími opatření ke zmírnění změn klimatu, či vzájemnou spoluprací za účelem výzkumu týkajícího se klimatického systému, jsou vázány jak RIZ, tak i ROZ. Naproti tomu ustanovení čl. 4(2), které obsahuje konkrétní závazky, jakým je například závazek k návratu „na úroveň antropogenních emisí oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů, na něž se nevztahuje Montrealský protokol, dosaženou k roku 1990“, je aplikovatelné jen na RIZ. Stejně tak Kjótský protokol obsahuje konkrétní závazky ke snížení emisí skleníkových plynů, které se vztahují jen na tzv. země přílohy 1. FCCC, tedy pouze na RIZ.

Druhým příkladem diferenciací mezi RIZ a ROZ ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy je Dodatek k Basilejské úmluvě o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování. Dodatek zakazuje export nebezpečného odpadu z tzv. zemí Dodatku VII (strany úmluvy, jež jsou členy EU, OECD a Lichtenštejnsko)

¹²⁰ Viz Rajamani L., op. cit., s.93.

do všech ostatních států, jakožto zemí, které nemají potřebné kapacity pro jejich zneškodnění.

Na regionální úrovni není diferenciace mezi RIZ a ROZ častá, v regionálních multilaterálních úmluvách o ochraně životního prostředí lze spíše najít příklady diferenciace v rámci samotné kategorie RIZ. Například Úmluva o dálkovém znečištění ovzduší přecházejícím hranice států z roku 1979 (Ženevská úmluva) poskytuje rozdílné zacházení ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy mezi jednotlivými signatáři (jimiž jsou vyspělé evropské země) v mnoha svých protokolech.

Oddíl 2. Ustanovení rozlišující mezi zeměmi ve vztahu k implementaci obsahu smlouvy

2.1. Pozdější požadavek souladu s obsahem smlouvy ve prospěch ROZ

Ustanovení, která poskytují ROZ určitou flexibilitu, co se týká jejich souladu s obsahem smlouvy, jsou typickým instrumentem mezinárodního ekonomického práva, a to obzvláště systému GATT/WTO.¹²¹ Některé smlouvy mezinárodního práva životního prostředí se nechaly tímto úspěšným modelem inspirovat. Je to především Montrealský protokol, jenž poskytuje ROZ dobu odkladu (*grace period*) v délce deseti let, během níž tyto země nemusí dosáhnout souladu s jeho ustanoveními.¹²² ROZ mohou za určitých podmínek dokonce zvýšit svou úroveň spotřeby látek poškozujících ozónovou vrstvu Země.¹²³

Stejně tak Protokol k Úmluvě o předcházení znečištění moří ukládáním odpadů a jiných látek z roku 1996 poskytuje stranám úmluvy za určitých podmínek přechodné období nepřesahující pět let, během nějž nemusí dosáhnout souladu se specifickými ustanoveními protokolu, s výjimkou těch, jež ukládají povinnosti týkající se spalování odpadu na moři a ukládání radioaktivního odpadu či jiných radioaktivních látek.¹²⁴

¹²¹ Viz Schrijver N., Weiss F., op. cit., s.83.

¹²² Montrealský protokol, čl.5 (1).

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Protokol k Úmluvě o předcházení znečištění moří ukládáním odpadů a jiných látek z roku 1996, čl.26.

Ačkoliv je toto ustanovení směřováno především na ROZ, výslovně v něm za jeho beneficienty uvedeny nejsou.

2.2. Možnost užít pozdější výchozí rok

Jiný nástroj, jenž pomáhá ROZ v implementaci úmluv mezinárodního práva životního prostředí, je možnost použít pozdější výchozí rok. Výchozí rok představuje způsob, jak kvantitativně konkretizovat povinnost států týkající se snižování výroby či spotřeby určité látky škodlivé k životnímu prostředí. Spočívá v tom, že stát je povinen snížit produkci či spotřebu dané látky o určitou hodnotu v porovnání s hodnotou produkce a spotřeby daného státu v konkrétním, výchozím roce. Jedná se zpravidla o látky, které jsou nedílně spojeny s industriálními procesy a jejichž užití v průběhu času roste. V případě, že by ROZ byl stanoven stejný výchozí rok jako RIZ, vznikla by značná nerovnováha mezi povinnostmi obou skupin států. ROZ by byly nuceny zmrazit užití těchto látek na minimální úrovni v porovnání s RIZ, což by znamenalo značnou překážku jejich ekonomickému rozvoji. To je samozřejmě pro tyto země neakceptovatelné.

Montrealský protokol umožňuje ROZ užít jakožto výchozí rok pro některé látky úroveň spotřeby v období let 1995 – 1997¹²⁵, pro jiné 1998 – 2000¹²⁶. Naproti tomu výchozí rok stanovený pro RIZ je rok 1986.¹²⁷ Kjótský protokol umožňuje zemím v procesu přechodu k tržnímu hospodářství zvolit jako svůj výchozí rok jiný rok, než je rok 1990, který je výchozím rokem pro ostatní RIZ.¹²⁸ Ačkoliv bylo očekáváno, že většina zemí si zvolí rok pozdější než rok 1990, některé země si zvolily variantu opačnou, jako například Bulharsko (1988), Maďarsko (1985 – 1987), Polsko (1988), Rumunsko (1989) a Slovinsko (1986).¹²⁹

¹²⁵ Montrealský protokol, čl. 5(3)A.

¹²⁶ Ibid., čl. 5(3)B.

¹²⁷ Ibid., čl. 2A.

¹²⁸ Kjótský protokol, čl. 3(5) a 3(1).

¹²⁹ Rajamani L., op. cit., s.202.

2.3. Pozdější podávání zpráv o provádění závazků ve prospěch ROZ

Jediná úmluva mezinárodního práva životního prostředí, která reflektuje skutečnost, že poskytování pravidelných, včasných a úplných informací o provádění úmluv je závislé na materiálních podmínkách státu, je FCCC. To je, vzhledem ke skutečnosti, že systém podávání zpráv týkajících se implementace závazků je dnes nedílnou součástí prakticky všech environmentálních smluv, poměrně zvláštní. FCCC rozlišuje mezi zeměmi jak ve vztahu k požadovanému obsahu poskytovaných zpráv, přičemž větší nároky jsou pochopitelně kladeny na RIZ, tak i ve vztahu k době, ve které jsou státy povinny poslat sekretariátu požadované informace. Ve druhém případě úmluva dokonce rozlišuje mezi RIZ, ROZ a nejméně rozvinutými zeměmi. Podle ní „každá smluvní strana rozvinutých zemí a každá další smluvní strana uvedená v Příloze I uskuteční své úvodní sdělení do šesti měsíců po dni, kdy pro ni vstoupí úmluva v platnost. Každá smluvní strana, která není uvedena v Přílohách I či II, uskuteční úvodní sdělení do tří let po dni, kdy pro ni vstoupí úmluva v platnost, nebo od obdržení finančních prostředků v souladu s čl. 4 odst. 3. Smluvní strany, které patří k nejméně rozvinutým zemím, mohou uskutečnit své úvodní sdělení podle vlastního uvážení.“¹³⁰

2.4. Mírný přístup v případě nesouladu s ustanoveními smlouvy

Jen některé multilaterální mezinárodní úmluvy v oblasti práva životního prostředí obsahují mechanismus pro zjišťování nedodržování (*non-compliance*) závazků plynoucích z dané smlouvy. „Pravidla upravující tuto proceduru byla přijata na základě Montrealského protokolu k Úmluvě o ochraně ozónové vrstvy z roku 1985. Procedura je zamýšlena jako nekonfrontační, slouží spíše k usnadnění a povzbuzování dodržování než k primárnímu postihu států, u kterých se zjistí nesoulad.“¹³¹ Kromě Montrealského protokolu obsahuje tuto proceduru také FCCC, Kjótský protokol, Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování z roku 1989 (Basilejská úmluva), Protokol o dalším snížení emisí síry k Ženevské

¹³⁰ FCCC, čl.12(5).

¹³¹ Damohorský M. a kol.: Mezinárodní právo životního prostředí. I.část (obecná). Beroun - Město: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, s.166.

úmluvě z roku 1994 a Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biologické rozmanitosti z roku 2000 (Cartagenský protokol).

Z primárního zaměření těchto mechanismů na podporu dodržování smluvních závazků vyplývá jejich individuální přístup, založený na diskreční pravomoci příslušného orgánu, ke každému domnělému či skutečnému případu nedodržování těchto závazků. Je proto patrné, že diferencované zacházení ve smyslu aplikace principu CBDR je snadno přizpůsobitelné tomuto schématu.

Výbor pro dodržování závazků (*Compliance Committee*) Kjótského protokolu, vytvořený na základě rozhodnutí konference smluvních stran FCCC v roce 2001, je tvořen dvěma větvemi – pomocnou (*facilitative branch*) a donucující (*enforcement branch*). Z důvodu existence donucujícího mechanismu představuje procedura pro zjištění nedodržování závazků podle Kjótského protokolu určitou výjimku v rámci smluv mezinárodního práva životního prostředí. Na ROZ se však vztahuje pouze pomocná větev. Ta je oprávněna poskytovat finanční a technickou pomoc, přičemž je povinna vzít v úvahu princip CBDR a odpovídající schopnosti jednotlivých států.¹³²

Výbor pro dodržování závazků podle Basilejské úmluvy musí „věnovat obzvláštní pozornost zvláštním potřebám rozvojových zemí a zemí v procesu přechodu k tržnímu hospodářství.“¹³³ Podobně Výbor pro dodržování závazků podle Cartagenského protokolu je povinen „věnovat zvýšenou pozornost zvláštním potřebám rozvojových zemí...a vzít plně v úvahu problémy, jimž čelí při implementaci závazků plynoucích z protokolu.“¹³⁴ Ačkoliv Prováděcí výbor (*Implementation Committee*) podle Montrealského protokolu není výslovně povinen brát v úvahu zvláštní potřeby a zájmy ROZ nebo zemí v procesu přechodu k tržnímu hospodářství, má „volnost zkoumat každou situaci individuálně.“¹³⁵

¹³² Viz http://unfccc.int/kyoto_protocol/compliance/items/3024.php

¹³³ Mechanism for Promoting Implementation and Compliance – Terms of reference, čl.2.

¹³⁴ Procedures and Mechanism on Compliance under the Cartagena Protocol on Biosafety (Decision BS-I/7), čl.1(3).

¹³⁵ Report of the Implementation Committee under the Non-Compliance Procedure for the Montreal Protocol on the work of its twentieth meeting, UNEP/OzL.Pro/ImpCom/20/4, čl.31.

Oddíl 3. Ustanovení o poskytnutí pomoci

V podstatě všechny nověji sjednané multilaterální úmluvy mezinárodního práva životního prostředí obsahují ustanovení o poskytnutí pomoci ROZ v implementaci jejich závazků vyplývajících z těchto smluv. Tato ustanovení můžeme rozdělit na ta, která poskytují finanční pomoc, převod technologií, budování kapacit a jiné formy pomoci. Někteří autoři ještě rozlišují další druh pomoci, který je odlišný od pomoci v implementaci závazků ROZ podle příslušné smlouvy, a to pomoc k dosahování trvale udržitelného rozvoje.¹³⁶

3.1. Finanční pomoc

V ustanoveních o poskytnutí finanční pomoci se RIZ zavazují poskytnout finanční prostředky ROZ tak, aby jim usnadnily implementaci závazků obsažených v dané úmluvě. Tento závazek může mít jednoduchou podobu příslibu finančních prostředků, některé úmluvy ale obsahují složitější mechanismus, neboť vytvářejí pro tyto účely zvláštní fond.

Nové a dodatečné finanční zdroje

CBD, FCCC, Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech z roku 2001 či Úmluva o boji proti desertifikaci obsahují obdobnou formulaci týkající se finanční pomoci. Například v CBD čteme: „Strany patřící k rozvinutým zemím poskytnou nové a dodatečné finanční zdroje, aby umožnily smluvním stranám rozvojových zemí plně pokrýt odsouhlasené zvýšené náklady při zavádění opatření, kterými naplňují závazky této Úmluvy.“¹³⁷ Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, tyto finanční prostředky by měly být dodatečné k rozvojové pomoci. Významný je také termín „zvýšené náklady“, který se stal předmětem diskuse zejména proto, že není jasné, od jaké hranice by se tyto náklady měly měřit. Z tohoto důvodu nejsou některé vyspělé země ochotné akceptovat ve smlouvě pouze takovýto obecný odkaz na „zvýšené náklady“ a raději preferují jejich taxativní seznam, jako je tomu

¹³⁶ Viz Schrijver N., Weiss F., op. cit., s.85-92.

¹³⁷ CBD, čl.20(2)

u Londýnského dodatku k Montrealskému protokolu.¹³⁸ V něm jsou například zahrnuty náklady opatření náhražek (*supply of substitutes*) a další.¹³⁹

Multilaterální fondy

Mnoho multilaterálních smluv mezinárodního práva životního prostředí obsahuje ustanovení o zvláštních fondech, jejichž účelem je zajistit efektivní participaci všech smluvních stran na dané úmluvě prostřednictvím poskytnutí finanční pomoci k její implementaci. Například Úmluva o zachování vysoce stěhovavých rybích populací v západním a středním Tichém oceánu a hospodaření s nimi z roku 2000 požaduje ustavení „fondu za účelem usnadnění efektivní účasti rozvojových smluvních stran, zejména malých ostrovních rozvojových zemí.“¹⁴⁰ Podobně Dohoda k provedení ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 týkajících se ochrany a hospodaření s rybími hejny, která se pohybují jak uvnitř výlučných ekonomických zón, tak na volném moři, a s rybími hejny vysoce migrujících druhů z roku 1995 vyžaduje spolupráci smluvních stran s cílem „ustavit zvláštní fond za účelem pomoci rozvojovým zemím v implementaci této dohody, včetně pomoci rozvojovým zemím se zaplacením nákladů vyplývajících z řízení při řešení sporů.“¹⁴¹

Významnější jsou však úmluvy, jež přímo ustavují zvláštní fond a podrobněji upravují jeho fungování, financování apod. První takové fondy se objevují v 70. letech 20. století. V roce 1972 byl rezolucí 2997 Valného shromáždění OSN založen Fond pro životní prostředí Programu OSN pro životní prostředí (*United Nations Environment Programme*, UNEP). Jeho účelem je umožnit Řídící radě UNEP vykonávat její funkce. „Z jeho prostředků jsou zcela či částečně financovány nové iniciativy pro životní prostředí v rámci OSN, včetně monitoringu a sběru dat, výzkumu, výměny informací a

¹³⁸ Srovnej s Rajamani L., op. cit., s.109.

¹³⁹ Indicative List of Categories of Incremental Costs, Annex VIII, Report of the Fourth Meeting of the Parties to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, UNEP/OzL.Pro.4/15 (1992).

¹⁴⁰ Úmluva o zachování vysoce stěhovavých rybích populací v západním a středním Tichém oceánu a hospodaření s nimi, čl.30(3).

¹⁴¹ Dohoda k provedení ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 týkajících se ochrany a hospodaření s rybími hejny, která se pohybují jak uvnitř výlučných ekonomických zón, tak na volném moři, a s rybími hejny vysoce migrujících druhů, čl.26.

dalších programů, k jejichž podpoře dá rada souhlas.¹⁴² Jeho financování je dobrovolné.

Podle Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví z roku 1972 byl zřízen Fond světového dědictví, jenž poskytuje finanční prostředky k ochraně „světového kulturního a přírodního dědictví výjimečné hodnoty.“¹⁴³ Fond je spravován Komisí pro světové dědictví a je financován jak z povinných, tak z dobrovolných příspěvků. Fond pro zachování mokřadů byl zřízen v roce 1991 na konferenci smluvních stran Úmluvy o mokřadech majících mezinárodní význam zvláště jako biotopy vodního ptactva z roku 1971. Funguje podobným způsobem jako Fond světového dědictví a poskytuje pomoc v ochraně mokřadů a jejich rozumném využívání ROZ a (od roku 1996) také zemím v procesu přechodu k tržnímu hospodářství. Další úmluvy, které obsahují podobnou úpravu, jsou například Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin z roku 1973, Basilejská úmluva či Mezinárodní dohoda o tropickém dřevě z roku 1994.

Avšak daleko neúspěšnějším a nejlépe fungujícím fondem je Mnohostranný fond pro plnění Montrealského protokolu (*Multilateral Fund for the Implementation of the Montreal Protocol*). Tento fond byl ustanoven podle článku 10 Montrealského protokolu (vložený do protokolu Londýnským dodatkem v roce 1990), který požadoval zřízení mechanismu „zajišťujícího finanční a technickou spolupráci, včetně převodu technologií“ na ROZ a tento mechanismus měl pokrýt všechny „zvýšené náklady“ těchto smluvních stran tak, aby jim umožnil dosáhnout souladu s kontrolními opatřeními protokolu. Fond je spravován Výkonným výborem fondu (*Executive Committee*), jenž se skládá ze zástupců sedmi rozvinutých a sedmi rozvojových smluvních stran. Fond je financován RIZ včetně zemí v procesu přechodu k tržnímu hospodářství.

Vytvoření fondu mělo dramatický dopad na účast ROZ na režimu Vídeňské úmluvy. Až do té doby bylo Mexiko jedinou ROZ, která produkovala látky poškozující ozónovou

¹⁴² Sands P.: *Principles of International Environmental Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.1030.

¹⁴³ Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, čl.15.

vrstvu Země a současně ratifikovala protokol. Krátce po vytvoření Mnohostranného fondu k protokolu přistoupila Čína, následována Indií a postupně takřka všemi ROZ.¹⁴⁴

3.2. Transfer technologií

Jeden z významných problémů, kterým čelí mezinárodní společenství, představuje užití zastaralé, environmentálně nebezpečné techniky v průmyslu mnoha zemí. První ustanovení týkající se technické pomoci nacházíme už ve Stockholmské deklaraci. Princip 12 zdůrazňuje nutnost „zpřístupnit ROZ mezinárodní technickou pomoc“ a princip 20 stanoví, že „environmentální technologie by měly být dostupné ROZ za podmínek, které zajistí jejich široké využití, aniž by tyto země jejich užití příliš ekonomicky zatížilo.“ O dvacet let později věnovala Agenda 21 celou kapitolu převodu technologií a příbuzným otázkám. Avšak až donedávna obsahovaly smlouvy mezinárodního práva životního prostředí jen velice vágní a obecné závazky týkající se převodu technologií a technické pomoci, které měly jen velmi omezený efekt. Nicméně environmentální smlouvy přijaté v poslední době ukazují, že ustanovení o převodu technologií začínají nabývat na právním i praktickém významu.

Jako příklad poměrně obecného a neurčitého závazku, jenž je typický pro starší úmluvy mezinárodního práva životního prostředí, může posloužit ustanovení čl. 8 Ženevské úmluvy, které říká, že smluvní strany si budou vzájemně vyměňovat dostupné informace mj. „o kontrolních technologiích pro snižování znečištění ovzduší relevantních pro dálkové znečišťování ovzduší.“¹⁴⁵

Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982 již obsahuje podrobnější úpravu převodu technologií. Část XIV s názvem „Rozvoj a převod mořské technologie“ obsahuje 13 článků zabývajících se daným problémem. Podle nich by mělo poskytování vědeckých poznatků o moři a poskytování mořské technologie probíhat „za spravedlivých a rozumných podmínek.“¹⁴⁶ Dále „státy podporují rozvoj mořské vědecké a technologické vybavenosti států, které mohou potřebovat a žádat o technickou pomoc

¹⁴⁴ Rajamani L., op. cit., s.110.

¹⁴⁵ Úmluvy o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států, čl.8(c).

¹⁴⁶ Úmluva OSN o mořském právu, čl.266(1).

v této oblasti, především rozvojových států...za účelem urychlení sociálního a ekonomického rozvoje rozvojových států.¹⁴⁷ Kromě toho „státy podporují výhodné ekonomické a právní podmínky převodu mořské technologie na spravedlivém základě a ku prospěchu všech dotčených stran.“¹⁴⁸

Podle Vídeňské úmluvy „Strany spolupracují na podpoře rozvoje a přenosu technologií a znalostí, berouce při tom ohled především na potřeby rozvojových zemí.“¹⁴⁹ Původní znění Montrealského protokolu obdobně stanoví, že „strany spolupracují při podpoře technické pomoci za účelem usnadnění účasti v tomto protokolu a při jeho provádění, berouce při tom ohled především na potřeby rozvojových zemí.“¹⁵⁰ Londýnský dodatek Montrealského protokolu je konkrétnější a požaduje, aby každá ze stran přijala příslušné kroky k zajištění, že „nejlepší dostupné, environmentálně bezpečné substituty a příbuzné technologie jsou urychleně převedeny na rozvojové smluvní strany za spravedlivých a nejpříznivějších podmínek.“¹⁵¹

CBD obsahuje celou řadu ustanovení, která podporují převod technologií, avšak smluvním stranám jej přímo neukládají.¹⁵² Podle ní „rozsah, v němž strany patřící k rozvojovým zemím účinně splní závazky podle této Úmluvy, bude záviset na účinném naplňování této Úmluvy stranami z rozvinutých zemí ve vztahu k finančním zdrojům a převodu technologií.“ Úmluva se také zabývá vztahem mezi převodem technologií a právy duševního vlastnictví s nimi spjatými. Podle čl. 16(2) bude „přístup k technologiím a jejich převod do rozvojových zemí zajišťován a/nebo usnadňován za spravedlivých a maximálně výhodných podmínek, včetně koncesí nebo preferenčních podmínek na základě vzájemné dohody.“¹⁵³ Současně „v případě technologií podléhajících patentovým nebo jiným vlastnickým právům za podmínek, které respektují odpovídající a účinnou ochranu těchto práv.“¹⁵⁴

¹⁴⁷ Ibid., čl.266(2).

¹⁴⁸ Ibid., čl.266(3).

¹⁴⁹ Vídeňská úmluva čl.4(2).

¹⁵⁰ Montrealský protokol čl.10(1).

¹⁵¹ Montrealský protokol ve znění dodatku z roku 1990, čl.10A.

¹⁵² Viz Sands P., op. cit., s.1041.

¹⁵³ CBD, čl.16(2).

¹⁵⁴ Ibid.

Obdobná ustanovení nacházíme v FCCC, podle níž by smluvní strany měly „ve vzájemné spolupráci podporovat úplnou, otevřenou a rychlou výměnu příslušných vědeckých, technologických, technických, společensko-hospodářských a právních informací, které souvisejí s klimatickým systémem a změnou klimatu.“¹⁵⁵ A dále „smluvní strany rozvinutých zemí učiní veškeré možné kroky k podpoře, usnadnění a financování převodu environmentálně vhodných technologií a know-how ostatním smluvním stranám, zvláště stranám rozvojových zemí, aby jim umožnily provést opatření úmluvy.“¹⁵⁶

3.3. Budování kapacit

Nové multilaterální úmluvy mezinárodního práva životního prostředí stále častěji reflektují skutečnost, že nízký standard environmentální ochrany v ROZ úzce souvisí s nedostatečnou infrastrukturou a také absencí odborných sil. Proto CBD požaduje, aby smluvní strany při podpoře mezinárodní technické a vědecké spolupráce věnovaly „zvláštní pozornost tvorbě a posilování schopností jednotlivých národů prostřednictvím rozvoje schopností jejich obyvatel a vytvářením odpovídajících institucí.“¹⁵⁷ Podle Úmluvy o boji proti desertifikaci „smluvní strany uznávají význam budování kapacit – to znamená budování institucí, školení a rozvoj příslušných místních a vnitrostátních kapacit – v úsilí bojovat proti desertifikaci a za zmírnění důsledků sucha.“¹⁵⁸

Obdobná ustanovení jsou obsažena například ve Stockholmské úmluvě o persistentních organických polutantech či Dohodě k provedení ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 týkajících se ochrany a hospodaření s rybími hejny, která se pohybují jak uvnitř výlučných ekonomických zón, tak na volném moři, a s rybími hejny vysoce migrujících druhů. Ačkoliv text FCCC a Kjótského protokolu neobsahují zvláštní ustanovení zabývající se danou problematikou, návrh rámce pro aktivity spjaté s budováním kapacit, a to jak v ROZ, tak v zemích v procesu přechodu k tržnímu hospodářství, byl přijat na konferenci smluvních stran v roce 2001.¹⁵⁹

¹⁵⁵ FCCC, čl.4(1)(h).

¹⁵⁶ Ibid., čl.4(5).

¹⁵⁷ CBD, čl.18(2).

¹⁵⁸ Úmluva o boji proti desertifikaci, čl.19(1).

¹⁵⁹ Rajamani L., op. cit., s.113.

3.4. Další formy pomoci

ROZ je dále poskytována celá řada dalších forem pomoci za účelem usnadnění jejich participace na environmentálních smlouvách a implementace závazků z nich vyplývajících. Nedostatek finančních prostředků, ale také nedostatek kvalifikovaných odborných sil má za následek, že ROZ často nejsou schopny se efektivně účastnit mezinárodních environmentálních vyjednávání. Tyto státy jsou na mezinárodních fórech často nedostatečně reprezentovány, případně nejsou zastoupeny vůbec. Mnoho úmluv proto vytváří zvláštní fondy s cílem financovat účast ROZ na příslušných jednáních, jako například FCCC, Basilejská úmluva, nebo Úmluva o boji proti desertifikaci. V režimech, kde je rozhodující sběr přesných informací a jejich výměna, je ROZ poskytována pomoc i v těchto činnostech. Takováto ustanovení obsahuje Dohoda k provedení ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 týkajících se ochrany a hospodaření s rybími hejny, která se pohybují jak uvnitř výlučných ekonomických zón, tak na volném moři, a s rybími hejny vysoce migrujících druhů či Cartagenský protokol.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Ibid., s.114.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo popsat vznik a vývoj principu společné, ale diferencované odpovědnosti, jeho charakter a projevy v multilaterálních úmluvách mezinárodního práva životního prostředí. Bylo ukázáno, že určité formy diferenciací mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi jsou dnes nezbytnou součástí těchto úmluv, kdy ustanovení zakotvující rozdílné zacházení, ať už v podobě dvojitého standardu, či ustanovení o poskytnutí různých forem pomoci, obsahují především pět úmluv s takřka universální účastí – Vídeňská úmluva, Montrealský protokol, CBD, FCCC a Úmluva o boji proti desertifikaci.

Tento fakt je důkazem, že nutnost diferenciací, rozdílného zacházení mezi státy, či skupinami států je nyní všeobecně uznávána v podstatě všemi zeměmi světa. Nebylo tomu tak ale vždy. Rozdílné zacházení není vlastní mezinárodnímu právu, jež je založeno na zásadě svrchované rovnosti států. Tento princip je přímo vyjádřen i v Chartě OSN, podle níž je „Organizace založena na zásadě svrchované rovnosti všech svých členů.“ Ačkoliv právně jsou státy v mezinárodních vztazích považovány za rovnoprávné, fakticky se v mnohém liší. Tato jejich reálná nerovnost postupně začala být reflektována i v oblasti mezinárodního smluvního práva, kdy některým státům je poskytováno příznivější zacházení než jiným.

Diferenciací je založena na určitých kritériích, jimiž jsou ekonomická a politická moc států. Základní dělení států podle ekonomické vyspělosti a politické moci je dělení na země rozvinuté a rozvojové. Existují ale i další kategorie zemí, jež se v mezinárodním smluvním právu uplatňují, jako jsou například země v procesu přechodu k tržnímu hospodářství, malé rozvojové ostrovní země nebo nejméně rozvinuté země. Význam těchto kategorií je však podstatně menší.

Mnoho odvětví mezinárodního práva poskytuje rozdílné zacházení zemím rozvinutým a zemím rozvojovým. Liší se ale v tom, které kategorii států je přiznáno zacházení příznivější. Rozvinuté země jsou zvýhodněny například v právní úpravě mezinárodních institucí či ve smluvních instrumentech práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení.

Charta OSN značně zvýhodňuje pět převážně rozvinutých zemí, které jako stálí členové Rady bezpečnosti OSN mají právo veta, a tím vykonávají na rozhodování Rady bezprecedentní vliv. Vzhledem k tomu, že Rada bezpečnosti je v souvislosti se svou základní odpovědností za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti nejvýznamnějším orgánem OSN, vliv těchto států na mezinárodní vztahy je zcela zásadní.

Významným příkladem diferenciací v právu mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení je rozdělení států na jaderné státy a nejaderné státy podle Smlouvy o nešíření jaderných zbraní z roku 1968. Vzhledem k tomu, že základní rozdíl mezi těmito dvěma skupinami zemí spočívá v možnosti vlastnit jaderné zbraně, je výrazně zvýhodněné postavení první skupiny zcela neoddiskutovatelné.

Naproti tomu rozvojovým zemím je přiznáno příznivější zacházení například v oblasti mezinárodní ochrany lidských práv či mezinárodního ekonomického práva. V prvním případě se jedná zejména o smluvní ochranu ekonomických, sociálních a kulturních práv, neboť účinné zajištění těchto práv je, na rozdíl od občanských a politických práv, mnohem více závislé na materiálních podmínkách států. V oblasti mezinárodního ekonomického práva se jedná konkrétně o GATT a WTO systém. Ten je sice ve své podstatě založen na zásadě rovnosti a nediskriminace vyjádřené principem doložky nejvyšších výhod, avšak jednu z jejích výjimek představuje poskytnutí rozdílného a příznivějšího zacházení rozvojovým zemím.

Rozdíl mezi oběma skupinami, tedy mezi rozdílným zacházením ve prospěch rozvinutých a rozdílným zacházením ve prospěch rozvojových zemí je poměrně zásadní. Některé země se považují za rovnější než jiné a *de facto* jimi skutečně jsou a proto se cítí oprávněny, aby s nimi v tom smyslu bylo i zacházeno. Vzhledem k této pozici jsou si schopny toto rozdílné zacházení prosadit bez ohledu na vůli ostatních států. To je právě případ diferencovaného zacházení ve prospěch rozvinutých zemí, které ve své podstatě faktickou nerovnost států reflektuje a současně podporuje. Naproti tomu účelem norem diferencovaného zacházení ve prospěch rozvojových zemí je snižování těchto faktických nerovností.

Diferencované zacházení je úzce spjato se vznikem a vývojem mezinárodního práva rozvoje a s voláním rozvojových zemí po novém uspořádání ekonomických vztahů mezi státy, po tzv. Novém mezinárodním ekonomickém řádu v 60. a 70. letech 20. století. Jeho podstatou byly požadavky rozvojových zemí na spravedlivější rozdělení zdrojů a bohatství planety, čímž měly být těmito zemím kompenzovány křivdy způsobené kolonialismem. Současně mělo dojít k vytvoření takového systému mezinárodních vztahů v ekonomické sféře, který by reflektoval také zájmy rozvojových zemí. Hnutí za ustavení Nového mezinárodního ekonomického řádu nakonec selhalo. I přes tento fakt a přes skutečnost, že ochrana životního prostředí nestála v popředí jeho zájmu, toto hnutí ovlivnilo další vývoj mezinárodního práva životního prostředí, protože položilo základy pro diferencované zacházení v mezinárodním právu, základy, na nichž později vznikl také princip společné, ale diferencované odpovědnosti.

Dějiny principu společné, ale diferencované odpovědnosti začaly zhruba ve stejné době jako dějiny moderní podoby mezinárodního práva životního prostředí, tedy v 70. letech 20. století. První mezník představovala Konference o životním prostředí člověka v roce 1972 ve Stockholmu. Konference byla provázána neshodami mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, plynoucími ze skutečnosti, že ochrana životního prostředí, která představovala prioritu pro první skupinu zemí, stála na okraji zájmu skupiny druhé, zaměřené především na otázky jejich rozvoje. I přes tento fakt konference dosáhla některých významných úspěchů a to zejména v podobě přijetí Stockholmské deklarace, která obsahovala mj. také katalog principů. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti zde sice výslovně obsažen není, ale jsou položeny základy obou jeho složek – jak „společné“, tak i „diferencované“ odpovědnosti.

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti byl definován až o dvacet let později v roce 1992 v Deklaraci z Ria, přijaté na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru. Princip 7 této deklarace stanoví, že státy mají povinnost spolupracovat za účelem ochrany a nápravy životního prostředí. Všechny státy jsou odpovědné za globální stav životního prostředí a mají tedy společnou odpovědnost. Některé státy však přispěly k současnému negativnímu stavu životního prostředí větší mírou než státy

ostatní. Tyto státy současně také disponují lepšími materiálními prostředky, jak tuto situaci řešit. Odpovědnost států je tedy diferencována s tím, že rozvinuté země by měly být těmi, které budou stát v čele boje s environmentální degradací.

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti byl následně potvrzen v dokumentech přijatých na Světovém summitu o trvale udržitelném rozvoji v roce 2002 v jihoafrickém Johannesburgu, zejména v jeho Implementačním plánu. Současně je také jeho role posílena, protože je postaven do určité míry nad ostatní principy sjednané na Konferenci v Rio de Janeiru, a dále jsou položeny základy pro rozšíření jeho působnosti mimo oblast ochrany životního prostředí i do dalších dvou pilířů trvale udržitelného rozvoje – do oblasti ekonomického a sociálního rozvoje.

Prvek společné odpovědnosti principu společné, ale diferencované odpovědnosti je projevem pochopení globálního charakteru velké většiny environmentálních problémů, jež lze efektivně řešit pouze „globální akcí“ – za účasti všech členů mezinárodního společenství. Pojem společné odpovědnosti se odvozuje od starších pojmů „společného dědictví lidstva“ či „společného zájmu lidstva.“ Druhý jmenovaný koncept vede ve svém důsledku ke kolektivní, společné odpovědnosti států za statek, který je za společný zájem lidstva prohlášen. To je případ biologické rozmanitosti, jejíž ochrana je podle preambule CBD společným zájmem lidstva. Tím je také změna klimatu a její nepříznivé důsledky podle FCCC. Avšak například i ochrana ozónové vrstvy Země, ač za společný zájem lidstva výslovně prohlášena není, je Vídeňskou úmluvou a Montrealským protokolem upravena v podstatě stejným způsobem.

Ze společné odpovědnosti plyne jeden významný mezinárodněprávní důsledek. Stále více se prosazuje názor, že porušení povinnosti vyplývající ze smluv upravujících statek v režimu společného zájmu lidstva zakládá odpovědnost *erga omnes*, tedy odpovědnost vůči celému mezinárodnímu společenství, která je tradičně spojována jen se závažným porušením některých lidských práv. Tato odpovědnost neznamena jen, že státy nemohou znečišťovat životní prostředí dle své libovůle, ale že by měly brát v úvahu „společný zájem“ již při normotvorbě, utváření politik a jejich realizaci. V případě

porušení těchto povinností a vzniku škody by z této škody byl, alespoň teoreticky, aktivně legitimován kterýkoliv stát světa, resp. kterákoliv smluvní strana.

Státy mají tedy společnou odpovědnost za globální stav životního prostředí, přesto odpovědnost států není stejná, ale je různá pro země rozvinuté a země rozvojové, přičemž je to odpovědnost první skupiny států, jež je zvětšena. Důvody pro tuto diferenciaci jsou v zásadě dva a jsou vyjádřeny v definici principu společné, ale diferencované odpovědnosti v Deklaraci z Ria. Prvním z nich je různá míra, jíž státy přispívají ke globálnímu zhoršování stavu životního prostředí. I přesto, že zvýšený podíl rozvinutých zemí na současném špatném stavu životního prostředí je nepopiratelným a vědecky dokázaným faktem, diferenciaci položenou na těchto základech vyspělé země odmítají. Oficiální uznání ze strany těchto zemí by totiž mohlo otevřít dveře nárokům rozvojových zemí na náhradu způsobených škod a dalo by se jen těžko předvídat, jak vysoké by tyto nároky mohly být.

Druhým důvodem diferenciaci je ekonomická a technická vyspělost rozvinutých zemí. Je pochopitelné, že vyspělé země se k tomuto zdůvodnění staví daleko pozitivněji, neboť jejich zvýšená odpovědnost založená na rozdílné schopnosti států přijmout nápravná opatření může být pouze morální povahy. Existují i další zdůvodnění diferenciaci, která se přímo nepromítají do definice principu v Deklaraci z Ria, z nichž nejvýznamnější je snaha zajistit universální participaci na multilaterálních environmentálních úmluvách, která je nezbytná pro jejich efektivní fungování.

Právní povaha principu společné, ale diferencované odpovědnosti je značně nejasná. Princip samotný a z něj odvozené diferencované zacházení se vyskytuje jak v *soft law* dokumentech, tak také v mnoha multilaterálních environmentálních úmluvách, které obsahují konkrétní závazky. Avšak mezi státy v žádném případě nepanuje shoda ohledně charakteru povinností z principu vyplývajících. Proto jej nelze považovat za součást obyčejového mezinárodního práva životního prostředí. Na druhé straně vzhledem k výše řečenému jej nelze označit ani za pouhé *soft law*. Princip společné, ale diferencované odpovědnosti je tedy ve vývojovém stadiu někde mezi těmito dvěma stupni.

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti má mnoho shodných rysů s konceptem trvale udržitelného rozvoje. Oba dva se začaly vyvíjet zhruba ve stejnou dobu a sdílí podobnou historii a také vágnost a terminologickou nevyjasněnost, která vede k situaci, kdy jejich jiné aspekty jsou zdůrazněny rozvinutými a jiné rozvojovými zeměmi. Nejběžněji bývá princip společné, ale diferencované odpovědnosti chápán jako jeden z principů práva trvale udržitelného rozvoje, tedy jako jeho součást. V současnosti je mu dokonce přisuzována role vůdčího principu práva trvale udržitelného rozvoje a, jak již bylo zmíněno, jsou položeny základy pro rozšíření jeho působnosti mimo oblast ochrany životního prostředí. Jisté je, že rozumná aplikace principu společné, ale diferencované odpovědnosti vede k trvale udržitelnému rozvoji vyváženému ve všech jeho třech složkách.

Různé formy diferenciací, jakožto projevy principu společné, ale diferencované odpovědnosti, se staly nedílnou součástí v podstatě všech „moderních“ multilaterálních úmluv mezinárodního práva životního prostředí. Tyto úmluvy rozlišují mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi ve vztahu k ústřednímu závazku smlouvy či poskytují rozvojovým zemím mírnější zacházení ve vztahu k implementaci smlouvy. Jejich obvyklou součástí jsou také ustanovení o poskytnutí pomoci, ať už ve formě finanční pomoci, převodu technologií, budování kapacit, či jiných. Zvláště významnou je finanční pomoc, kdy na základě některých úmluv jsou zakládány speciální multilaterální fondy, jejichž účelem je poskytovat potřebným zemím finanční prostředky k implementaci závazků z nich vyplývajících. Dopad těchto ustanovení na universální participaci na těchto smlouvách je nepochybný.

Lze říci, že princip společné, ale diferencované odpovědnosti se stal i přes všechny nejasnosti a rozpory, které kolem něj panují, nedílnou součástí mezinárodního práva životního prostředí a jeho vliv neustále, i když pomalu, roste. Nyní si lze jen stěží představit vznik nové multilaterální environmentální úmluvy, která by jej ve větší či menší míře nereflektovala a nezakotvovala normy diferencovaného zacházení.

Jak již bylo zmíněno, svou roli prostředku k zajištění universální participace plní princip společné, ale diferencované odpovědnosti úspěšně. To je však jen první krok. Otázkou zůstává, nakolik konkrétní ustanovení multilaterálních environmentálních úmluv zakotvující normy diferencovaného zacházení fungují v praxi. Jde zejména o problém ustanovení o poskytnutí pomoci rozvojovým zemím v implementaci závazků příslušných úmluv zeměmi rozvinutými. Bohužel jsou tyto závazky k poskytnutí pomoci většinou formulovány natolik obecně, že umožňují rozvinutým zemím vyhýbat se poskytování konkrétnějších forem pomoci, a tak jejich praktický dopad až doposud není příliš velký. Současně jsou si rozvojové země vědomy svého postavení v otázkách ochrany životního prostředí plynoucího z nutnosti „globální akce“ a tohoto postavení takřkajíc zneužívají k prosazování svých zájmů, které jsou jednostranně zaměřené na rozvoj. Bylo by proto do budoucna vhodné, kdyby závazky týkající se poskytování pomoci byly zpřesněny tak, aby mohly plnit svou roli. Na druhé straně by se rozvojové země měly připravit na skutečnost, že s jejich rostoucí industrializací bude muset dojít i k přehodnocení jejich snížených závazků tak, aby princip stále sloužil svému cíli – napomáhal ochraně životního prostředí. Jen za splnění těchto předpokladů bude princip společné, ale diferencované odpovědnosti skutečně účinným nástrojem ochrany životního prostředí na globální úrovni.

Seznam použitých zkratk

Basilejská úmluva	Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování z roku 1989
Cartegenský protokol	Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biologické rozmanitosti z roku 2000
CBD	Úmluva o biologické rozmanitosti z roku 1992
CBDR princip	princip společné, ale diferencované odpovědnosti
CTBT	Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek z roku 1996
Deklarace z Ria	Deklarace o životním prostředí a rozvoji z roku 1992
FCCC	Rámcová úmluva OSN o změně klimatu z roku 1992
GATT/WTO	Všeobecná dohoda o clech a obchodu / Světová obchodní organizace
Implementační plán	Implementační plán Světového summitu o trvale udržitelném rozvoji z roku 2002
Johannesburská konference	Světový summit o trvale udržitelném rozvoji, Johannesburg 2002
Kjótský protokol	Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu z roku 1997
Konference v Rio de Janeiru	Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, Rio de Janeiro 1992
Kosmická smlouva	Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně měsíce a jiných nebeských těles z roku 1967
Montrealský protokol	Montrealský protokol o látkách poškozujících ozónovou vrstvu země z roku 1987
NMEŘ	Nový mezinárodní ekonomický řád

NPT	Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968
OSN	Organizace spojených národů
Princip 7	Princip 7 Deklarace o životním prostředí a rozvoji z roku 1992
RIZ	rozvinuté země
ROZ	rozvojové země
SD	trvale udržitelný rozvoj
Stockholmská deklarace	Deklarace o životním prostředí člověka z roku 1972
Stockholmská konference	Konference OSN o životním prostředí člověka, Stockholm 1972
Úmluva o boji proti desertifikaci	Úmluva o boji proti desertifikaci v zemích postižených velkým suchem anebo desertifikací, zejména v Africe z roku 1994
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
Vídeňská úmluva	Úmluva o ochraně ozónové vrstvy Země z roku 1985
Ženevská úmluva	Úmluva o dálkovém znečišťování ovzduší přecházejícím hranice států z roku 1979

Seznam použité literatury

Odborná literatura a články

Axelrod R.S., Downie D.L., Vig: N.J.: The Global Environment – Institutions, Law, and Policy. Washington: CQ Press, 2005, 300 s.

Birnie P., Boyle A., Redgwell C.: International law and the Environment. New York: Oxford University Press, 2009, 851 s.

Bodansky D., Brunnée J., Hey E.: The Oxford Handbook of International Environmental Law. New York: Oxford University Press, 2007, 1080 s.

Bugge H.CH., Voight Ch.: Sustainable Development in International and National Law. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, 591 s.

Čepelka Č., Šturma P.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 761 s.

Damohorský M. a kol.: Mezinárodní právo životního prostředí. I.část (obecná). Beroun - Město: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 193 s.

Damohorský Milan a kol.: Právo životního prostředí. Praha: C.H.Beck, 2007, 599 s.

French D.: Developing states and international environmental law: the importance of differentiated responsibilities. International & Comparative Law Quarterly, 2000, s.35 – 60.

Honkonen T.: The Common but Differentiated Responsibility Principle in Multilateral Environmental Agreements: Regulatory and Policy Aspects. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2009, 416 s.

Khalfan A., Segger M-C.C.: Sustainable Development Law – Principles, Practises and Prospects. New York: Oxford University Press, 2004, 464 s.

Kiss A., Shelton D.: International Environmental Law. New York : Transnational Publishers, Inc., 2000, 684 s.

Rajamani L.: Differential treatment in international environmental law. New York: Oxford University Press, 2006, 281 s.

Sands P.: Principles of International Environmental Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 1116 s.

Schrijver N., Weiss F.: International Law and Sustainable Development – Principles and Practises. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 711 s.

Mezinárodněprávní dokumenty

Agenda 21 (1992). Dostupný z WWW:

<http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml>.

Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks (Straddling Fish Stocks Agreement, 1995). Dostupný z WWW: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/274/67/PDF/N9527467.pdf?OpenElement>>.

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies (1979). Dostupný z WWW:

<<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf>>.

Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal (1989). Dostupný z WWW: <<http://www.basel.int/text/con-e.pdf>>.

Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity (2000). Dostupný z WWW: <http://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>.

Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972). Dostupný z WWW: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>.

Convention for the Establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission (1949). Dostupný z WWW: <http://www.iattc.org/PDFFiles/IATTC_convention_1949.pdf>.

Convention on Biological Diversity (1992). Dostupný z WWW: <http://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>.

Convention on the Conservation and Management of High Migratory Fish Stocks in the Western and Central Pacific Ocean (2000). Dostupný z WWW: <http://www.wcpfc.int/doc/convention-conservation-and-management-highly-migratory-fish-stocks-western-and-central-pacific->.

Decision on Differential and More Favourable Treatment, Reciprocity and Fuller Participation of Developing Countries (1979). Dostupný z WWW: <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/tokyo_enabling_e.pdf>.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (1973). Dostupný z WWW: <http://www.cites.org/eng/disc/text.shtml#texttop>.

Convention on Long-range Transboundary Air Pollution (1979). Dostupný z WWW: <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1979.CLRTAP.e.pdf>.

The Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat (Ramsar Convention, 1971). Dostupný z WWW: <http://www.milliparklar.gov.tr/DKMP/Files/Mevzuat/hukuk/sozlesme/ramsar/ramsar.pdf>.

Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration, 1972). Dostupný z WWW:

http://www.unep.org/Law/PDF/Stockholm_Declaration.pdf.

Declaration on the Establishment of New International Economic Order (1974).

Dostupný z WWW: <http://www.un-documents.net/s6r3201.htm>.

Deklarace o mírových, přátelských vztazích a spolupráci mezi všemi státy (1970).

Dostupný z WWW: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/principles1970.html>.

Development and international economic co-operation (1975). Dostupný z WWW:

<http://www.un-documents.net/s7r3362.htm>.

Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001).

Dostupný z WWW:

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

General Agreement on Tariffs and Trade (1947). Dostupný z WWW:

<http://www.worldtradelaw.net/uragreements/gatt.pdf>.

Charta Organizace spojených národů (1945). Dostupný z WWW:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

Charter of Economic Rights and Duties of States (1974). Dostupný z WWW:

<http://www.un-documents.net/a29r3281.htm>.

International Tropical Timber Agreement (1994). Dostupný z WWW:

<http://www.itto.int/en/itita/>

Johannesburg Plan of Implementation (2002). Dostupný z WWW:

http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImp1.pdf

Kyoto Protocol to United Nations Framework Convention on Climate Change (1997). Dostupný z WWW: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966). Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>.

Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (1987). Dostupný z WWW: <http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>.

Programme of Action on the Establishment of New International Economic Order (1974). Dostupný z WWW: <http://www.un-documents.net/s6r3202.htm>.

Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter of 29 December 1972 (London Protocol, 1996). Dostupný z WWW: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/2006/11.html>.

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (1987). Dostupný z WWW: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.

Rio Declaration on Environment and Development (1992). Dostupný z WWW: <http://www.un-documents.net/rio-dec.htm>.

Smlouva o nešíření jaderných zbraní (1968). Dostupný z WWW: <http://www.sujb.cz/docs/NPT_v_CS.txt>.

Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (2001). Dostupný z WWW: <http://www.pops.int/documents/convtext/convtext_en.pdf>.

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (Outer Space Treaty,

1967). Dostupný z WWW:

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf>.

United Nations Convention on the Law of the Sea (1982). Dostupný z WWW:

<http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm>.

United Nations Framework Convention on Climate Change (1992). Dostupný z WWW:

<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.

United Nations Convention to Combat Desertification (1994). Dostupný z WWW:

<http://www.unccd.int/convention/text/pdf/conv-eng.pdf>.

Versailleská mírová smlouva (1919). Dostupný z WWW:

<http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/701?l=217/1921>.

Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer (1985). Dostupný z WWW:

<http://www.unep.org/ozone/pdfs/viennaconvention2002.pdf>.

Summary

The Principle of Common but Differentiated Responsibilities and its Reflection in International Environmental Law

The purpose of my thesis is to analyse the inception and evolution of the principle of common but differentiated responsibilities (CBDR principle), to describe its character and its appearance within international environmental law. In spite of being significant phenomena, the CBDR principle as well as the differentiation in international law in general have not been dealt with by Czech scholars almost at all; that is the main reason for choosing the topic. This thesis can be understood as a limited attempt to improve the situation. The methods I used in this study are primarily the analytical, logical and historical method. The thesis consists of four chapters that are divided into sections. The more extensive sections are subdivided into subsections.

Chapter One is concerned with differentiation in the international law in general. The chapter is subdivided into four parts. Part One examines reconcilability of the CBDR principle with the traditional principle of sovereign equality, a principle that international law is based on. Part Two deals with the New International Economic Order as a first notable effort to introduce complex differentiation into one area of international relations. Part Three looks at the differentiation in favour of developing countries, particularly within the international human rights law and international economic law, whereas Part Four focuses on differentiation in favour of developed countries, namely within the international arms control and disarmament law and international institutional law.

Chapter Two examines the evolution of the international environmental law leading to the creation of the CBDR principle and its subsequent development. The chapter consists of three parts. Each part describes one notable international environmental conference, namely the United Nations Conference on the Human Environment held in Stockholm in 1972, the United Nations Conference on Environment and Development

in Rio de Janeiro in 1992 and the World Summit on Sustainable Development taking place in Johannesburg in 2002.

Chapter Three deals with the CBDR principle itself. The core of this chapter is the Part One and Part Two. Part One examines the ‘common’ aspect of the principle especially with respect to concepts of common heritage of mankind and common concern of humankind. Part Two explores the ‘differentiated’ aspect of the CBDR principle and its justification – differentiation based on contribution to environmental degradation and differentiation based on capacity to take remedial measures. Part Three is concerned with the legal status of the CBDR principle and Part Four with the relationship between the principle and the concept of sustainable development.

The last chapter, Chapter Four looks at categories of differential treatment in international environmental agreements as a practical effect of application of CBDR principle. The method being used here is analysis of the respective provisions of these agreements. Among them I particularly focus on the five environmental treaties with nearly universal acceptance. Norms of differential treatment described here can be classified into the following categories: norms that provide double standards and norms granting assistance. The former consist of provisions that differentiate between countries with respect to the central obligation of the treaty and provisions that differentiate between countries with respect to the implementation of the treaty. The latter are composed of provisions dealing with financial assistance including multilateral funds, technology transfer, capacity building and other forms of assistance.

Klíčová slova

Princip společné, ale diferencované odpovědnosti

Mezinárodní právo životního prostředí

Trvale udržitelný rozvoj

Keywords

Principle of common but differentiated responsibilities

International environmental law

Sustainable development